

ΕΚΠΥΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ

ΚΟΣΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΙ ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Απόστολος Λ. Πιερρής, *Περί Τέλονς, 1996,*
Κεφάλαιο ΙΙΙ, Παράρτημα Γ'

Παράρτημα Γ'

**ΕΚΠΥΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ
ΚΟΣΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΑΙ ΑΙΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ**

ΟΣΤΩΪΚΙΣΜΟΣ ΣΥΝΘΕΤΕΙ ΜΟΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΔΥΪΣΜΟ. Οἱ πρῶτες ἀρχὲς εἶναι δύο, ἀλλὰ συνυφίστανται ἀχωρίστως. SVF II 306 (Πρόκλος)^[1]: οἱ δὲ ἀπὸ τῆς Στοᾶς εἶναι μὲν (sc. αἴτιον τοῦ παντός), ἀχώριστον δὲ ὑφεστάναι τῆς ὕλης. "Οπως παρατηρεῖ ὁ Συριανός, οἱ Στωϊκοὶ ἐπαναλαμβάνουν ἀρχαϊκὴ σύλληψι, II 308: ἄλλων δὲ καὶ ποιητικὴν μὲν αἰτίαν ἀπολειπόντων, ἀχώριστον δὲ ταύτην τῆς ὕλης, καθάπερ οἱ Στωϊκοὶ μὲν ὕστερον (sc. τοῦ Ἀριστοτέλους), ἄλλοι δέ τινες πρὸ αὐτοῦ. Οἱ ἄλλοι πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι ὁ Ἀναξίμανδρος ἢ ὁ Ἀναξιμένης ἢ καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὁ Ἡράκλειτος καὶ ὅσοι συνέπλεκαν ὕλη καὶ ποιητικὸν αἴτιον κατὰ τὴν Ἀριστοτέλειον ὁρολογίαν ἢ Πέρδας καὶ Ἀπειρον κατὰ τὸν Πυθαγορισμὸν σὲ μίᾳ ὀντότητα. Βεβαίως ἡ ποιητικὴ δραστικότης ἀνήκει ἀρχικὰ στὴν Ἀπειρία ὡς δυναμισμὸς κινητικότητος, ἀλλὰ αὐτὸς ἀκριβῶς συνιστᾷ ὕλη μὲν ἐνεργητικότητα, τὸν ἀρχαϊκὸν ὑλοζωϊσμό. Ο Στωϊκισμὸς ἀντιστρέφει τοὺς συσχετισμοὺς προσάπτων δραστικότητα μὲν στὴν Περατοειδῆ Πνευματικὴν ἀρχήν, ἀπόλυτο δὲ παθητικότητα στὴν Ὑλικὴν Οὐσίαν. Τὸ θεῖον ὅμως πνεῦμα διήκει διὰ τῆς ὕλης διαμορφοῦν τὸν σχηματισμὸν τῆς Διακοσμήσεως, II 310 (Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεύς): δύο ἀρχὰς τῶν πάντων λέγοντας εἶναι, ὕλην τε καὶ θεόν, ὃν τὸν μὲν ποιοῦντα εἶναι, τὴν δὲ πάσχονταν, μεμῖχθαι τῇ ὕλῃ λέγειν τὸν θεόν, διὰ πάσης αὐτῆς διήκοντα καὶ σχηματίζοντα καὶ μορφοῦντα καὶ κοσμοποιοῦντα τούτῳ τῷ τρόπῳ. (Cf. II 306 (id.): ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἔδοξεν ὁ θεός καὶ τὸ ποιητικὸν αἴτιον ἐν τῇ ὕλῃ εἶναι). II 1042 (Πρόκλος): ὁ γὰρ αὐτὸς θεός παρ' αὐτῷ (sc. τῷ Χρυσίππῳ) πρῶτος ὃν διήκει διὰ τοῦ Κόσμου καὶ διὰ τῆς ὕλης καὶ ψυχῆς ἐστι καὶ φύσις ἀχώριστος τῶν διοικούμενων. II 1041 (Lactantius): *dicuntque* (sc. οἱ Στωϊκοί) *alterum sine altero* (sc. deum καὶ

mundum, artificem καὶ opus) *nihil posse, tanquam natura sit deus mundo permixtus*. Cf. 1043; 1044; 1046; 1047; 1048. II 1168 (Πλούταρχος): *κινεῖ δ' αὐτὴν* (sc. τὴν ὕλην) *ό λόγος ἐνυπάρχων καὶ σχηματίζει, μήτε κινεῖν ἔαυτὴν μήτε σχηματίζειν πεφυκυῖαν* (ἀλλὰ μόνον *κινεῖσθαι καὶ σχηματίζεσθαι*, συμπληρωτέον). Cf. A. L. Pierris, Hellenistic Philosophy: Continuity and Reaction in an Oecumenical Age, Excursus II: Immanence, Dualism and Theodicy, ἐν K. Boudouris (ed.), Hellenistic Philosophy, vol. I, 1993, p. 152-3. Cf. SVF I 87 (‘Αρειος Δίδυμος): *διὰ ταύτης* (sc. τῆς ὕλης) *δὲ διαθεῖν τὸν τοῦ παντὸς λόγον, ὃν ἔνιοι εἶμαρτενην καλοῦσιν, οἰόνπερ καὶ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα.* ’Ορθὰ ὁ Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεὺς τούτει τὴν σπουδαιότητα τοῦ δόγματος γιὰ τὸ συνολικὸ Στωϊκὸ σύστημα, καὶ μάλιστα καθὼς κατὰ τὸν Στωϊκισμὸ μόνον σώματα ἔχουν πλήρη ὕπαρξι, ὅπότε ἡ μεῖξις δύο ὀντοτήτων προϋποθέτει τὴν δυνατότητα τῆς διαπεριχωρήσεως καὶ ἀντιπαρεκτάσεως σώματος ἐν σώματι. [2] II 475 p. 156. 9 sqq. ... *οἵς* (sc. τοῖς Στωϊκοῖς) *καὶ τὰ κυριώτατα καὶ μέγιστα τῶν κατὰ φιλοσοφίαν δογμάτων ἥρτηται καὶ τὴν κατασκευὴν ἀπὸ τοῦ θαυμαστοῦ δόγματος ἔχει τοῦ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος.*

“Ο τε γὰρ περὶ κράσεως αὐτοῖς λόγος οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ ψυχῆς ὑπ’ αὐτῶν λεγόμενα ἐντεῦθεν ἥρτηται, ἢ τε πολυθρόνητος αὐτοῖς εἶμαρτενη καὶ ἡ τῶν πάντων πρόνοια δὲ <ἐντεῦθεν> τὴν πίστιν λαμβάνοντιν. ἔτι τε ὁ περὶ ἀρχῶν τε καὶ Θεοῦ <λόγος> καὶ ἡ τοῦ παντὸς ἔνωσίς τε καὶ συμπάθεια πρὸς αὐτό. Πάντα γὰρ αὐτοῖς ταῦτ’ ἔστιν ὁ διὰ τῆς ὕλης διήκων θεός· τοῦτο δέ, τὸ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος, ἐξ οὗ σχεδὸν ἀπάσης τῆς φυσιολογίας ἀνήρτηται αὐτοῖς τὰ πείσματα. Ἡ ἔνωσις πνεύματος καὶ ὕλης εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν μεῖξιν, [3] τῆς ὅποίας τὰ διάφορα εἴδη (παραθέσεις, κυρίως μείξεις ἡ κράσεις, συγχύσεις) ἀναφέρονται εἰς συνθέσεις ἐπὶ μέρους οὐσιῶν, II 473 (‘Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεύς’): *ἔστι δὲ ἡ Χρυσίππου δόξα περὶ κράσεως ἥδη· ἡ νῶσθαι μὲν ὑποτίθεται τὴν σύμπασαν οὐσίαν, πνεύματός τινος διὰ πάσης αὐτῆς διήκοντος, ὑφ' οὗ συνέχεται τε καὶ συμμένει καὶ συμπαθὲς ἔστιν αὐτῷ τὸ πᾶν· τῶν δὲ μιγνυμένων ἐν αὐτῇ σωμάτων, τὰς μὲν παραθέσει μίξεις γίνεσθαι... τὰς δέ τινας συγχύσει... τὰς δέ τινας γίνεσθαι μίξεις λέγει... ἦν τινα τῶν μίξεων κρᾶσιν ἰδίως εἶναι λέγει.*

‘Η σύγκρασις πνεύματος και ὕλης εἶναι ἔνωσις ἀδιάλυτος εἰς ἀποτέλεσιν ὄντος και ἡνωμένης οὐσίας. Καθὼς τὸ πνεῦμα διήκει δι’ ὅλης τῆς ὕλης και δὲν ἀποστατεῖ οὐδενὸς μέρους αὐτῆς,[4] οὐδὲν ὑπάρχει ἔξωθεν τῆς ἐνώσεώς των, εἰ μὴ τὸ ἀπειρον μὴ ὅν. Ἀλλὰ τὸ μὴ ὅν δὲν δύναται νὰ δράσῃ ἢ νὰ πάθῃ τι, ἀποστερημένο ὑπάρξεως, δυνάμεως και ἐνέργειας. Τὸ κοσμικὸ λοιπὸν σύστημα εἶναι κλειστό, χωρὶς λειτουργικὴ ἔξωτερικὴ παράμετρο ἐπιδράσεως.’ Άρα πάντα καθορίζονται κατὰ ἐσωτερικὴ νομοτέλεια. II 937 (Πλούταρχος) p. 269. 22 (ἐπὶ λέξει ἐκ τῶν Χρυσίππου): *Tῆς γὰρ κοινῆς φύσεως εἰς πάντα διατεινούσης, δεήσει πᾶν τὸ ὄπωσοῦν γινόμενον ἐν τῷ ὅλῳ και τῶν μορίων ὀτωοῦν κατ’ ἐκείνην γενέσθαι και τὸν ἐκείνης λόγον κατὰ τὸ ἔξῆς ἀκωλύτως· διὰ τὸ μήτ’ ἔξωθεν εἶναι τὸ ἐνστησόμενον τῇ οἰκονομίᾳ μήτε τῶν μερῶν μηδὲν ἔχειν ὄπως κινηθῆσεται ἢ σχήσει ἄλλως ἢ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν.* II 935 (Πλούταρχος ἐκ τῶν Χρυσίππου): *ταῖς μὲν κατὰ μέρος φύσεσι και κινήσεσιν ἐνστήματα πολλὰ γίνεσθαι και κωλύματα, τῇ δὲ τῶν ὅλων μηδέν.* (Τὰ μερικὰ ὄντα ἐμποδίζονται εἰς τὴν ἐνέργεια τῆς οὐσίας των, ἀλλὰ οὐδὲν κωλύει τὴν κοσμικὴ ἔξέλιξι στὸ σύνολό της). ‘Ἐπειδὴ δὲ τὸ Σύμπαν δὲν εἶναι στατικό, ἀλλὰ ἔνας «Κόσμος» ὁργανικὰ ἀναπτυσσόμενος, ἡ κοσμικὴ νομοτέλεια εἶναι σπερματική: ἡ ἔξέλιξις τοῦ παντὸς συστήματος και τῶν καθολικῶν και ἀλληλοδιαδόχων μερῶν του προδιαγράφεται εἰς τὴν ἀρχικὴ κατάστασι ὡς ἐν σπέρματι. [5] Οὐδὲν δύναται νὰ παρέμβῃ ἔξωθεν κατὰ τὴν χρονικὴ διαδομὴ τοῦ Κόσμου· διτιδήποτε γίγνεται ἔχει ἐσωτερικὴ αἰτία και ἔξήγησι, ὅλες δὲ οἱ αἰτιώδεις ἀλυσίδες συγκλίνουν στὴν ἀρχὴ τοῦ Συστήματος, ὄντολογικὴ και χρονικὴ. Κατὰ τὴν διατύπωσι τοῦ Κλεάνθους, I 497 p. 111. 22 sqq. (‘Ἄρειος Δίδυμος’): *ἄσπερ γὰρ ἐνός τινος τὰ μέρη πάντα φύεται ἐκ σπερμάτων ἐν τοῖς καθήκονσι χρόνοις, οὗτοι και τοῦ ὅλου τὰ μέρη, ὃν και τὰ ξῶα και τὰ φυτὰ ὄντα τυγχάνει, ἐν τοῖς καθήκονσι χρόνοις φύεται.* Τὸ σπέρμα τοῦ Κόσμου εἶναι τὸ ἀρχέγονον αἰθέριον πῦρ, τὸ φυσικὸ σῶμα τῆς θεότητος. I 98 (‘Ἀριστοκλῆς’): *τὸ μέντοι πρῶτον πῦρ εἶναι καθαπερεί τι σπέρμα, τῶν ἀπάντων ἔχον τοὺς λόγους και τὰς αἰτίας τῶν γεγονότων και τῶν γιγνομένων και τῶν ἐσομένων· τὴν δὲ τούτων ἐπιπλοκὴν και ἀκολουθίαν είμαρμένην και ἐπιστήμην και ἀλή-*

θειαν καὶ νόμον εἶναι τῶν ὄντων ἀδιάδραστόν τινα καὶ ἄφυκτον. ταύτη δὲ πάντα διοικεῖσθαι τὰ κατὰ τὸν κόσμον ὑπέρεν, καθάπερ ἐν εὐνομωτάτῃ τινὶ πολιτείᾳ. II 934 (Πλωτῖνος): οἷον εἰ, φυτοῦ ἐκ δίξης τὴν ἀρχὴν ἔχοντος τὴν ἐντεῦθεν ἐπὶ πάντα διήκουσαν αὐτοῦ τὰ μέρη ποίησίν τε καὶ πεῖσιν καὶ πρὸς ἄλληλα συμπλοκὴν διοίκησιν μίαν καὶ οἷον είμαρμένην τοῦ φυτοῦ τις εἶναι λέγοι.

Ἡ συμπεπλεγμένη διαδοχὴ αἵτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων ἀποτελεῖ τὴν ἐκδίπλωσιν ἐν χρόνῳ τῶν προϋφισταμένων συνεπτυγμένως εἰς τὸ ἀρχέγονον σπέρμα λόγων τοῦ εἶναι κάθε ὑπάρξεως. Ὁ θεός, ποὺ εἶναι καὶ τὸ πρώτιστον "Ον, τὸ πνευματικὸν πῦρ (ἔνωσις θείου πνεύματος καὶ ὕλης) ἐκ τοῦ ὅποιου ἀνελίσσεται (ἀνευ προσθήκης ἔξωθεν ὕλης ἢ ἀσκήσεως ἔξωθεν ἐπιδράσεως) σύμπασα ἡ Διακόσμησις στὴν διαχρονικὴν Ἰστορικότητά της, εἶναι ὁ Σπερματικὸς Λόγος τοῦ Κόσμου· II 580 = I 102 (Διογένης Λαέρτιος): ἐν τε εἶναι θεὸν καὶ νοῦν καὶ είμαρμένην καὶ Δία, πολλαῖς τε ἐτέραις ὀνομασίαις προσονομάζεσθαι. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν καθ' αὐτὸν ὄντα τρέπειν τὴν πᾶσαν οὐσίαν δι' ἀέρος εἰς ὕδωρ· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα περιέχεται, οὗτω καὶ τοῦτον σπερματικὸν λόγον ὄντα τοῦ Κόσμου τοιόνδε ὑπολιπέσθαι ἐν τῷ ὑγρῷ, etc. II 1027 («Ἀέτιος»): οἱ Στωϊκοὶ νοερὸν θεὸν ἀποφαίνονται, πῦρ τεχνικόν, ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γένεσιν Κόσμου, ἐμπεριειληφός πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἔκαστα καθ' είμαρμένην γίνεται. Cf. 1071; 1072; 1073; 1074; 1075 (ἢ ἀρρητουργία τῆς Ἡρας ἐπὶ τοῦ Διὸς συμβολικὰ ἄλληγορουμένη ὑπὸ τοῦ Χρυσίππου). Cf. 717.

* * *

Είμαρμένη εἶναι ἡ ἀπαρέγκλιτος πλοκὴ τοῦ γίγνεσθαι κατὰ τὴν ὅποιαν ἔκαστον μέρος γεννᾶται καὶ ἀναπτύσσεται στὸν προσήκοντα χῶρο, κατὰ τὸν προσήκοντα χρόνο καὶ ὑπὸ τὴν προσήκουσα φύσι, μιρφὴ καὶ εἶδος, δύναμι καὶ λειτουργία. Τὸ ὑπόδειγμα εἶναι τοῦ ὀργανικοῦ ὄντος, φυτοῦ ἢ ζῴου, ἐκ σπέρματος συνειλημμένου ἔξελισσομένου εἰς τελείαν ὑπαρξίαν. Ἡ είμαρμένη θεμελιοῖ καὶ ἀπεργάζεται τὴν κοσμικὴ συμπάθεια πάντων πρὸς πάντα. II 1000 (Aulus Gellius) p. 293. 29: *In libro περὶ προνοίας quarto είμαρμένην esse dicit* (sc. ὁ Χρύσιππος) *φυσικήν τινα σύνταξιν τῶν ὅλων ἐξ ἀιδίου τῶν*

έτέρων τοῖς ἔτέροις παρακολουθούντων καὶ μεταπολούμένων, ἀπαραβάτου οὖσης τῆς τοιαύτης ἐπιπλοκῆς. II 946 (Πλωτῖνος): καὶ μὴν καὶ τὴν τῶν αἰτίων ἐπιπλοκὴν πρὸς ἄλληλα καὶ τὸν ἄνωθεν εἴρημὸν καὶ τὸ ἐπεσθαι τοῖς προτέροις ἀεὶ τὰ ὕστερα καὶ ταῦτα ὑπ' ἐκεῖνα ἀνιέναι, δι' αὐτῶν γενόμενα καὶ ἀνευ ἐκείνων οὐκ ἀν γενόμενα, δονλεύειν τε τοῖς πρὸ αὐτῶν τὰ ὕστερα etc. Cf. II 917; 918; 920; 976. 1024 (Seneca): series *implexa causarum*. 1113 (Φίλων Ἰουδαῖος): cum ex una universali harmonia ac compositione sint omnia. "Οθεν ἡ παγκόσμιος συμπάθεια, cf. e. g. II 532.

Ἡ Είμαρμένη εἶναι ἡ νομοτέλεια τοῦ Κόσμου ὡς ὁργανισμοῦ. Ἡ διάρθρωσις καὶ ἔξελιξις τοῦ Κοσμικοῦ "Ολου ἔχει λόγο, εἶναι ἔγχρονο σύστημα ποὺ κάθε μέρος καὶ διαδικασία του ἔχουν λόγο ὑπάρξεως. Χωρὶς λόγο ὑπάρξεως ἐκάστου μέρους, τὸ σύστημα δὲν θὰ ἦταν σύστημα, οὔτε ἀλοκληρωμένο "Ολο, ἀλλὰ σωρὸς ἀσυνθέτων πραγμάτων ἀλληλοαποκρουμένων κατὰ χαώδη ἀσυνταξία. II 945 ('Αλέξανδρος Ἀφροδισιεὺς): φασὶν δὴ τὸν κόσμον τόνδε, ἔνα ὅντα καὶ πάντα τὰ ὅντα ἐν αὐτῷ περιέχοντα, καὶ ὑπὸ φύσεως διοικούμενον ζωτικῆς τε καὶ λογικῆς καὶ νοερᾶς, ἔχειν τὴν τῶν ὅντων διοίκησιν ἀΐδιον καὶ είρημόν τινα καὶ τάξιν προϊοῦσαν... μηδὲν γὰρ ἀναιτίως μήτε εἶναι μήτε γίνεσθαι τῶν ἐν τῷ Κόσμῳ διὰ τὸ μηδὲν εἶναι τῶν ἐν αὐτῷ ἀπολελυμένων τε καὶ κεχωρισμένων τῶν προγεγονότων ἀπάντων. διασπᾶσθαι γὰρ καὶ διαιρεῖσθαι καὶ μηκέτι τὸν κόσμον ἔνα μένειν, ἀεὶ κατὰ μίαν τάξιν τε καὶ οἰκονομίαν διοικούμενον, εἰ ἀναιτίος τις εἰσάγοιτο κίνησις... ὅμοιόν τε εἶναι φασὶν καὶ ὅμοίως ἀδύνατον τὸ ἀναιτίως τῷ γίνεσθαι τι ἐκ μὴ ὅντος. Τὸ διοκλήρωμα τῶν καθ' ἕκαστον λόγων εἶναι ὁ Καθολικὸς Λόγος τοῦ Σύμπαντος, ὁ ὅποῖος προϋφίσταται ἐν συναιρέσει στὸ ἀρχικὸ "Ον, τὸν μόνο ἀγέννητο Θεό. Οἱ λόγοι ὑπάρξεως τῶν μερῶν καὶ ὁ σύνολος Λόγος τοῦ κοσμικοῦ Συντάγματος συνιστοῦν τὴν οἰκουμενικὴ πρόνοια ὅπως ἔξειδικεύεται καὶ στὴν μέριμνα τῶν ἐπὶ μέρους. Χωρὶς προνοητικὴ δρᾶσι στὴν σύστασι τοῦ δλου Κοσμικοῦ ὁργανισμοῦ, ὁ Ὁργανισμὸς δὲν θὰ ἦταν ὁργανισμός, καὶ τὸ "Ολον δὲν θὰ ἦταν δλον. Ἡ παγκόσμιος Πρόνοια πραγματοῦται διὰ τῆς ὑπάρξεως συντεταγμένης διαρθρώσεως λόγων ὑπάρξεως παντὸς ὅντος. Τὴν συστηματικὴ πλοκὴ τῶν

ἀπόψεων τῆς κοσμικῆς νομοτελείας ἐξέφραζε ὁ Χρύσιππος διὰ τῆς πολλαπλότητος τῶν ὁρισμῶν τῆς Είμαρμένης. II 913 (Στοβαῖος): *Χρύσιππος δύναμιν πνευματικὴν τὴν οὐσίαν τῆς είμαρμένης, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν.* Τοῦτο μὲν οὖν ἐν τῷ δευτέρῳ Περὶ Κόσμου. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ Περὶ Ὁρῶν καὶ ἐν τοῖς Περὶ τῆς Είμαρμένης καὶ ἐν ἄλλοις σποράδην πολυτρόπως ἀποφαίνεται λέγων: *Είμαρμένη ἐστὶν ὁ τοῦ Κόσμου λόγος· ἦ λόγος τῶν ἐν τῷ Κόσμῳ προνοίᾳ διοικουμένων· ἦ λόγος καθ' ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γινόμενα γίνεται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται.* Μεταλαμβάνει δ' ἀντὶ τοῦ λόγου, τὴν ἀλήθειαν, τὴν αἵτιαν, τὴν φύσιν, τὴν ἀνάγκην, προστιθεὶς καὶ ἐτέρας ὀνομασίας, ώς ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τασσομένας καθ' ἐτέρας καὶ ἐτέρας ἐπιβολάς. II 945 (Αλέξανδρος Ἀφροδισιεύς) p. 273. 25-28: *τὴν δὲ είμαρμένην αὐτὴν καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸν λόγον, καθ' ὃν διοικεῖται τὸ πᾶν, θεὸν εἶναι φασιν, οὗσαν ἐν τοῖς οὐσίν τε καὶ γινομένοις ἅπασιν καὶ οὗτως χρωμένην ἀπάντων τῶν ὅντων τῇ οἰκείᾳ φύσει πρὸς τὴν τοῦ παντὸς οἰκόνομίαν.* Ὁ λόγος ὑπάρχει τοῦ ἐπὶ μέρους ὅντος καὶ ἡ δλοκλήρωσις πάντων κατά μία συνολικὴ οἰκονομία εἶναι προεξάρχοντα στοιχεῖα τῆς Στωϊκῆς θεωρίας. Cf. II 928. I 175. I 162; 160. Cf. I 87 p. 24. 31; 34-5. I 160.

Ἡ είμαρμένη (ώς νομοτέλεια αὐτοκαθοριζόμενου ὀργανισμοῦ) εἶναι είρημὸς τοῦ γίγνεσθαι ἀπαράβατος. II 917 («Ἀέτιος»): *Οἱ Στωϊκοὶ εἰρημὸν αἵτιῶν* (sc. τὴν είμαρμένην), *τουτέστι τάξιν καὶ ἐπισύνδεσιν ἀπαράβατον.* Cf. II 915; 916; 918; 920, 921. I 175. II 925 (Διογενιανὸς ἐν Εὔσεβιῳ): *οὗτος γὰρ* (sc. ὁ Χρύσιππος) *ἐν τῷ πρώτῳ περὶ είμαρμένης βιβλίῳ βουλόμενος δεικνύναι «τὸ δὴ πάνθ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς είμαρμένης κατειλῆθαι», etc. 929 (Πρόκλος): *οὐ δυνατόν ἐστι τὸν τοῦ Διὸς νοῦν ἐκκλῖναι, δὲ ἐστι τὴν είμαρμένην ταύτην γὰρ οἱ Στωϊκοὶ Διὸς νοῦν προσηγορεύκασι.* II 997 (Πλούταρχος) p. 292. 15: *τὴν δὲ είμαρμένην αἵτιαν ἀνίκητον καὶ ἀκώλυτον καὶ ἀτρεπτὸν ἀποφαίνων, αὐτὸς* (sc. ὁ Χρύσιππος) *Ἄτροπον καλεῖ καὶ Ἀδράστειαν καὶ Ἀνάγκην καὶ Πεπρωμένην, ώς πέρας ἅπασιν ἐπιτιθεῖσαν.* Cf. I 160. II 202 (Πλούταρχος) ἡ είμαρμένη ἔχει δύναμιν ἀνίκητον καὶ ἀνεκβίαστον καὶ περιγενητικὴν ἀπάντων. II 916 (Στοβαῖος καὶ Θεοδώρητος) *είμαρμένον τὸ κατηναγκασμένον.* Ἡ ἀναπό-*

δραστος ἀναγκαιότης τῆς Είμαρμένης ἔξικνεῖται μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν τοῦ γίγνεσθαι. II 937 (Πλούταρχος *verbatim* ἐκ τῶν Χρυσίππου) p. 269. 10: *Oὐθὲν γὰρ ἔστιν ἄλλως τῶν κατὰ μέρος γενέσθαι οὐδὲ τούλαχιστον, ἢ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν καὶ κατὰ τὸν ἐκείνης λόγον.* Id. p. 269. 39: *τέλος δέ φησι (sc. ὁ Χρύσιππος)* μηδὲν ἵσχεσθαι μηδὲ κινεῖσθαι μηδὲ τούλαχιστον ἄλλως ἢ κατὰ τὸν τοῦ Διός λόγον, ὃν τῇ Είμαρμένῃ τὸν αὐτὸν εἶναι. Παραδείγματα «ἐλαχίστων» δίδει πρὸς ἐντυπωσιασμὸν ὁ Ἀλέξανδρος Ἀφροδισιεὺς ἐναντιούμενος πρὸς τὴν Στωϊκὴ θέσι, II 936: *Καίτοι πᾶς οὐκ ἄτοπα καὶ παρὰ τὰ ἐναργῆ καὶ μέχρι τούτου τὴν ἀνάγκην προεληλυθέναι λέγειν, ὡς μήτε κινηθῆναι τινα δύνασθαι κίνησίν τινα, μήτε κινῆσαι τι τῶν αὐτοῦ μερῶν, ἢν κίνησιν καὶ μὴ κινεῖσθαι τότε οἶόν τε ἦν, ἀλλὰ τὴν τυχοῦσαν τοῦ τραχήλου περιστροφὴν καὶ τὴν δακτύλου τινος ἔκτασιν καὶ τὸ ἐπᾶραι τὰ βλέφαρα ἢ τι τῶν τοιούτων προηγουμέναις τισὶν αἰτίαις ἐπόμενον ἄλλως ὑφ' ἡμῶν μὴ δύνασθαι γίνεσθαι ποτε etc.*

* * *

‘Ο σπερματικὸς θεῖος καὶ κοσμικὸς Λόγος εἶναι ὁ Δημιουργικὸς Λόγος. II 346a (Seneca) *ratio faciens*, id est deus. Cf. I 160. Οἱ λόγοι τῶν ὄντων ἐνυπάρχουν ὅχι μόνον ἀρχετυπικά, ὡς ἴδεες, ἀλλὰ σπερματικά, μὲ πλήρη καὶ αὐτοδύναμη ποιητικὴ αἰτιότητα, στὸν Λόγο τοῦ Κόσμου. ‘Ο οἰκουμενικὸς Λόγος εἶναι ἡ Είμαρμένη καὶ ὁ θεῖος Νοῦς (cf. II 929 *supra*). Οἱ λόγοι ἐν τῷ Λόγῳ εἶναι ἴδεες-σπέρματα, εἶναι ὑποστασιοποιοὶ καὶ φυσιοποιοὶ ὅροι. ‘Η ἐνύπαρκτος δυναμικὴ αὐτοπραγματώσεώς των τοὺς κάμνει (θεωρουμένους ὡς προσδιορισμοὺς τῆς θείας ὑποστάσεως) *βούλησεις* ὅσο καὶ ἔννοιες. [6] ‘Η Είμαρμένη εἶναι καὶ *Βούλησις*, ὅπως εἶναι καὶ *Νοῦς*, τοῦ Διός, τόσο περισσότερο μάλιστα ὅσο τοῦτο συνάδει καὶ πρὸς τὸν προνοητικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐνεργείας ἀνελίξεώς των. Τοὺς συσχετισμοὺς αὐτοὺς σαφῶς ἐπισημαίνει ὁ Cicero (I 172): *Ipsius vero mundi, qui omnia complexu suo coercet et continet, natura non artificiosa solum, sed plane artifex ab eodem Zenone dicitur, consultrix et provida utilitatum opportunitatumque omnium. Atque ut ceterae naturae suis seminibus quaeque gignuntur, augescunt, continentur, sic natura mundi omnis motus habet voluntarios conatusque et adpetitiones, quas ὅρμας Graeci vocant (Στωϊκὴ ὁρολογία), et his consentaneas actiones sic*

adhibet, ut nosmet ipsi, qui animis movemur et sensibus. Talis igitur *mens* mundi cum sit ob eamque causam vel *prudentia* vel *providentia* appellari recte possit (Graece enim πρόνοια dicitur). II 932 (Augustinus)... ipsum causarum ordinem et quandam connexionem Dei summi tribuunt voluntati et potestati... Ipsam itaque praecipue *Dei summi voluntatem*, cuius potestas insuperabiliter per cuncta porrigitur, eos *appellare fatum*, sic probatur. Ὁ Chalcidius (933) διακρίνει τὴν κύριαν Χρυσίππειο Στωϊκὴ θέσι ποὺ ἐταύτιζε είμαρμένη καὶ πρόνοια, ἀπὸ τὴν διαφοροποίησι τοῦ Κλεάνθους, ὁ ὅποιος ἐθεώρει τὴν είμαρμένη γενικώτερη ἔννοια τῆς προνοίας (ἀσφαλῶς ἀνεγνώριζε τὴν δυνατότητα ἀναγκαίων παρακολουθούντων προνοητικὲς ἐπιλογὲς ποὺ δὲν εἶναι ὅμως τέλη ἐπιδιωκόμενα αὐτὰ τὰ ἴδια. Συνεπέστερος ὁ Χρύσιππος περιελάμβανε καὶ αὐτὰ στὰ ἀντικείμενα τῆς θείας βουλήσεως, καὶ ἀντελαμβάνετο τὴν πρόνοια, ὡς συνολικὸ ἐνεργὸ σχέδιο τοῦ ὅποιου ἔκαστο μέρος καὶ συστατικὸ ἀποτελεῖ συγκεκριμένη προνοητικὴ σύλληψι καὶ ὁρμή): itaque nonnulli putant, praesumi differentiam providentiae fatique cum reapse una sit. quippe *providentiam dei fore voluntatem*. Voluntatem porro eius *seriem* esse *causarum et ex eo quidem, quia voluntas, providentia est, porro quia eadem series causarum est, fatum cognominatam*. Ex quo fieri, ut quae secundum fatum sunt etiam ex providentia sint; eodemque modo quae secundum providentiam ex fato, ut putat Chrysippus. alii vero, quae quidem ex providentiae auctoritate, fataliter quoque provenire, nec tamen quae fataliter ex providentia, ut Cleanthes. Cf. γιὰ τὴν κύρια ἄποψι II 962 p. 280. 14.

Ἡ θεία Πρόνοια ἀποβλέπει πρωτίστως εἰς τὸν ὄλον Κόσμον, ὁ ὅποιος εἶναι αὐτοσκοπὸς ἀφοῦ ἀποτελεῖ τὴν ἀνειλιγμένην Διακόσμησι τοῦ ἀἰδίου θεοῦ καὶ τοῦ θείου σώματος. Πάντα τὰ μέρη τοῦ Κόσμου ὑφίστανται καὶ προνοοῦνται ἔτερον ἔτέρον ἔνεκα καὶ τελικῶς τοῦ "Ολου ἔνεκα. II 1153 (Cicero): Scite enim Chrysippus, ut clipei causa involucrum, vaginam autem gladii, *sic praeter mundum cetera omnia aliorum causa esse generata* etc. Ὁ Νοῦς τοῦ Κόσμου, ἥτοι ἡ Φρόνησις, ἥτοι ἡ Πρόνοια (I 172 p. 44. 21) haec potissimum providet et in his maxime est occupata, primum ut mundus quam aptissimus sit ad permanendum, deinde ut nulla re egeat, *maxime autem ut in eo eximia pulchritudo sit atque omnis ornatus*. Ἡ Πρόνοια κατευθύνεται εἰς τὴν καταλληλότατη κοσμικὴ σύστασι πρὸς σωτηρία τοῦ "Ολου, εἰς

πλήρη καὶ τελεία αὐτάρκεια, εἰς ἄριστον κάλλος καὶ ἀληθῆ Διακόσμησι. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ Κόσμου δὲν εἶναι μόνον ἀναγκαία μέχρι τῆς τελευταίας της λεπτομερείας· εἶναι καὶ ἡ βελτίστη. "Ο, τι γίνεται εἶναι καὶ ἀναπόδραστο καὶ ἄριστο. (Cf. e. g. II 1150. Ἀναλυτικὰ ν. A. L. Pierris, Hellenistic Philosophy etc., Excursus II, *Immanence, Dualism and Theodicy* ἐν op. cit. pp. 154-5).

* * *

Ἡ σπερματικὴ φύσις τῆς κοσμικῆς ἔξελίξεως, ἡ ἐκ σπέρματος ἀνάπτυξις τοῦ Συμπαντικοῦ Ὁργανισμοῦ, συνεπάγεται τὴν εἰς σπέρμα κατάληξι τῆς συνολικῆς διαδικασίας. Ὁ σπόρος τοῦ σίτου καὶ τὸ σπέρμα τοῦ ἀνθρώπου ἀνελίσσονται εἰς νέο σῖτο καὶ ἀνθρωπό ποὺ παράγουν μὲ τὴν σειρά των πάλιν γόνιμο σπόρο καὶ σπέρμα καταλειπομένου τοῦ πολλοῦ περισσεύματος, τὸ δύποιον φθίνει, ἀφοῦ ἐπιτελέσει τὴν λειτουργία του, καὶ θνήσκει. Ἄλλὰ αὐτὸ τὸ περίσσευμα ὀφείλεται εἰς τὸ διὰ σπόρος καὶ τὸ σπέρμα τῶν ἐπὶ μέρους ὄντοτήτων δὲν εἶναι αὐταρκες ὡς πρὸς τὴν ὑλικὴ οὐσία ποὺ ἀπαιτεῖται εἰς σύστασι τοῦ ἀντιστοίχου Ὁργανισμοῦ: διὰ τῆς τροφῆς ἐπεισρέει ἔξωθεν στὸ φυτὸ ἢ ζῷο ὕλη, ἡ δύοια ἀφομοιούμενη αὐξάνει τὸ σῶμα τοῦ τεχθέντος ὄντος. Στὴν περίπτωσι ὅμως τοῦ Κοσμικοῦ Παντὸς [7] τόσο τὴν ἀπαραίτητη ὕλη δόσο καὶ τὸ ἀπαιτούμενο πνεῦμα παρέχει ἀποκλειστικά τὸ ἀρχικό σπέρμα ἐξ ἑαυτοῦ. Οὐδὲν ἐπιπροστίθεται ἔξωθεν εἰς οἰονδήποτε στάδιο τῆς ἔξελικτικῆς διαδικασίας, διότι οὐδὲν ὑφίσταται ἐκτὸς τοῦ Σύμπαντος. "Οπως ἐπομένως οὐδὲν εἰσρέει κατὰ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ Ὁργανισμοῦ ἐκ σπέρματος εἰς τὸ ὄλοκληρωμένο ὄν (ἐκ τῆς ἀπαρχῆς εἰς τὴν Διακόσμησι), ἔτσι καὶ οὐδὲν ὑπολείπεται κατὰ τὴν μετατροπὴν ἐκ τοῦ διαρθρωμένου ὄντος, τοῦ Κοσμικοῦ συστήματος, εἰς τὸ ἀρχικὸν σπέρμα. Ἡ θρέψις τοῦ κοσμικοῦ Ὁργανισμοῦ γίνεται ἐξ ἑαυτοῦ· ἡ φθίσις του ἐπίσης συντελεῖται εἰς ἑαυτό· ἀμφότερα συντελοῦνται χωρὶς εἴσοδοι· ἡ ἀπέκκρισι ὑλικῆς οὐσίας. Ἡ τροφὴ κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν συνίσταται ἐνδογενῶς, καὶ ἡ φθορὰ κατὰ τὴν διάλυσιν εἶναι ἐσωτερικὴ διαδικασία ἐνὸς κλειστοῦ συστήματος. Ὁ Κόσμος εἶναι αὐτάρκης. II 604 (Πλούταρχος) p. 186. 4: σαφῶς γὰρ αὐτὸς (sc. ὁ Χρύσιππος) ἐν τῷ αὐτῷ (sc. τῷ Περὶ Προνοίας) γέγραφεν· Αὐτάρκης δ' εἶναι

λέγεται μόνος ὁ κόσμος, διὰ τὸ μόνος ἐν αὐτῷ πάντα ἔχει ὡν δεῖται· καὶ τρέφεται ἐξ αὐτοῦ καὶ αὔξεται, τῶν ἄλλων μορίων εἰς ἄλληλα καταλαττομένων. Τὸ κοσμικὸν "Ολον ἔχει ὀρισμένη σταθερὴ ποσότητα οὐσίας, ἀν καὶ δχι τὸ αὐτὸ μέγεθος, κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἴστορίας του [8]. Ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ Κόσμος ἀναπτύσσεται ἐκ σπέρματος τὸ ὅποιον δὲν ἔχει ὑποδοχὴ οἰζώσεώς του (ώς παντόροφος Γῇ γιὰ τὸ φυτὸ ἥ ὡς θήλεια Μήτρα γιὰ τὸ ζῷο) διὰ τῆς ὅποιας ἥ ὑλικὴ οὐσία νὰ τοῦ παρέχεται ὡς ἀφομοιώσιμος τροφή, ἐκφράζεται λογικομυθικὰ εἰς τὸ σύμβολο τοῦ ὁρφικοῦ Κοσμικοῦ Ὠοῦ. Τὸ Ὠὸν δὲν ἔχει οίζα οὕτε ὄμφαλο λῶρο (ζωϊκὴ οίζα): ἔχει ἐν ταυτῷ τὴν ζωϊκὴ πνευματικὴ ἀρχὴ καὶ τὴν ὕλη τοῦ ἔκγόνου. Οὐδὲν ὑφίσταται ἐκτὸς ὥστε νὰ ἐπηρρεάσῃ τὴν ἀνάπτυξί του. Ἡ κατάληξις τῆς ἴστορίας του εἶναι λοιπὸν ἥ ἐπιστροφὴ εἰς τὴν ἀρχικὴ κατάστασι, ἥ ἐπάνοδος εἰς τὸ κοσμικὸ σπέρμα. "Ο, τι ἔχει ἀρχὴ τῆς ὑπάρξεώς του, ἔχει καὶ τελευτή. Μόνο τὸ ἄπειρο εἶναι ἀναρχο καὶ ἀτελεύτητο. Ἰπποκράτης, Περὶ τροφῆς IX: ἀρχὴ δὲ πάντων μία καὶ τελευτὴ πάντων μία καὶ ἥ αὐτὴ τελευτὴ καὶ ἀρχὴ. Ὁ θάνατος γιὰ ἔνα ἐπὶ μέρους δὸν συνίσταται στὸ ὅτι τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐπιστρέψῃ δλοσχερῶς εἰς τὴν ἀρχὴ του, δὲν δύναται νὰ συνάψῃ τὸ τέλος του πρὸς τὴν ἀρχή. Ἀλκμαίων (ὅ Πυθαγορικός) E. 24 B2 DK: τοὺς ἀνθρώπους φησὶν Ἀλκμαίων διὰ τοῦτο ἀπόλλυσθαι, ὅτι οὐ δύνανται τὴν ἀρχὴν τῷ τέλει προσάψαι. Στὸ κλειστὸ σύστημα τοῦ καθολικοῦ "Οντος τὸ τέλος εἶναι ἀναγκαίως ἥ ἀρχὴ, ἀφοῦ οὐδὲν δύναται νὰ προστεθῇ ἥ νὰ ἀφαιρεθῇ." Ετσι, ὅπως ἐξ ὅλων τῶν μελῶν ἐνὸς ὁργανισμοῦ ἀπαφρίζεται τὸ σπέρμα περιλαμβάνον τοὺς λόγους πάντων, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναπτύσσεται ὁ πλήρης ὁργανισμὸς μὲ διακεκριμένους τοὺς συνελθόντας λόγους ἔκαστον εἰς ἀπαρτισμὸν τοῦ προσήκοντος μέλους· ἔτσι καὶ ἐκ τοῦ κοσμικοῦ Σπερματικοῦ Λόγου διακρίνεται σύμπασα ἥ παμποίκιλος Διακόσμησις τῆς ὑπάρξεως, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν συγκρίνεται ἥ συναίρεσις τοῦ ἀρχεγόνου σπέρματος, πάντων τεκταινομένων ἐν τάξει καὶ ἄλληλουςχίᾳ, I 497 ("Ἄρειος Δίδυμος"): καὶ ὥσπερ τινὲς λόγοι τῶν μερῶν εἰς σπέρμα συνιόντες μίγνυνται καὶ αὐθις διακρίνονται γινομένων τῶν μερῶν, οὕτως ἐξ ἐνός τε πάντα γίνεσθαι καὶ ἐκ πάντων εἰς ἐν συγκρίνεσθαι, ὁδῷ καὶ συμφώνως διεξιούσης τῆς περιόδου. I

107 ("Αρειος Δίδυμος): *Zήνωνι καὶ Κλεάνθει καὶ Χρυσίππῳ ἀρέσκει τὴν οὐσίαν μεταβάλλειν εἰς σπέρμα, τὸ πῦρ, καὶ πάλιν ἐκ τούτου τοιαύτην ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν οἷα πρότερον ἦν* (Cf. II 596). II 618 (Φίλων Ἰουδαῖος): φέρε δ' οὖν, ὡς φησιν ὁ Χρύσιππος, τὸ ἀναστοιχειῶσαν τὴν διακόσμησιν εἰς αὐτὸν πῦρ τοῦ μέλλοντος ἀποτελεῖσθαι κόσμου σπέρμα εἶναι καὶ ὅν ἐπ' αὐτῷ πεφιλοσόφηκε μηδὲν ἐψεῦσθαι, πρῶτον μὲν ὅτι καὶ ἐκ σπέρματος ἡ γένεσις καὶ εἰς σπέρμα ἡ ἀνάλυσις etc. Τοιουτοτρόπως συνίσταται ἡ περίοδος ἐκ τῆς Ἐκπυρώσεως εἰς τὴν Διακόσμησιν, ἡ ὅποια τελευτᾶ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως, ὅταν σύμπασα ἡ ὑλικὴ οὐσία τοῦ Κόσμου ἔχει ἀναλωθῆ καὶ μετατραπῆ εἰς αἰθέριον πῦρ διαθεόμενον ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος, δηλαδὴ εἰς τὸν ἀΐδιον Δία καταστρέψαντα τὴν Διακόσμησιν εἰς ἕαυτόν. Ἐκπύρωσις εἶναι ἀκριβῶς «ἡ εἰς πῦρ ἀνάλυσις τῶν ὅλων», II 596 ("Αρειος Δίδυμος) P. 184. 10, ὅντος τοῦ αἰθερίου πυρὸς τοῦ ἴσχυροτάτου καὶ δραστικωτάτου στοιχείου (II 600). II 423 (Augustinus): *Nam Stoici ignem,... et viventem et sapientem et ipsius mundi fabricatorem atque omnium, quae in eo sunt, eumque omnino ignem Deum esse putaverunt.* [9] Κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν σώζεται μόνον τὸ αἰθέριον πῦρ καὶ τὸ πνεῦμα, δηλαδὴ ὁ θεὸς ὡς φυσικὸν ὄν, ὁ θεὸς καὶ ἡ ὑλη του εἰς τὴν οἰκείαν κατάστασίν της. II 1047 ('Αλέξανδρος Ἀφροδισιεύς): *ἐν τῷ πυρί, ὁ μόνον ἐστὶ κατ' αὐτοὺς τότε (sc. ἐν τῇ ἐκπυρώσει), ἡ ὑλη καὶ ὁ θεὸς σώζονται μόνοι.* (Θεὸς καλεῖται κατὰ συστηματικὸ διφορούμενο ὅτε μὲν τὸ πνεῦμα, ὅτε δὲ τὸ πνεῦμα μετὰ τῆς ἀχωρίστου ὑλῆς). [10]

Ἡ σύμπτωσις τοῦ τέλους πρὸς τὴν ἀρχὴν προκαλεῖ ἀτέρμονα ἐπανάληψι τῆς κοσμικῆς διαδικασίας σχηματισμοῦ τῆς Διακοσμήσεως καὶ ἐν συνεχείᾳ αὐτοαναλώσεώς της εἰς ἐκπύρωσιν. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τοῦ κύκλου καὶ τῆς κυκλικῆς κινήσεως ἡ σύναψις τελευτῆς καὶ ἐνάρξεως. "Ἐτσι συνίσταται ἡ κοσμικὴ περίοδος. "Ο, τι ἔδρασε μία φορά, θὰ δράσῃ ἐκ νέου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀφ' ὅτου ἀποκατασταθοῦν οἱ αὐτές ἀκριβῶς συνθῆκες τὴν ἐπομένην. Ἡ κυκλικὴ κίνησις εἶναι αὐτοκίνητος. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς πρωτοκαταστάσεως (θεῖον πῦρ) ὁδηγεῖ εἰς τὴν παλιγγενεσίαν τῆς κοσμικῆς Διακοσμήσεως. Ὁ κύκλος ἐκπυρώσεως καὶ Διακοσμήσεως ἀποτελεῖ τὴν *Μεγάλη Κοσμικὴ*

Περίοδος. Ἡ αὐτὴ ὑλικὴ οὐσία εύρισκεται διακεκοσμημένη κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κοσμικοῦ διηρθωμένου συστήματος, καὶ ἀδιακόσμητος κατὰ τὴν ἀνάλωσιν καὶ ἀνάλυσιν τῶν πάντων εἰς τὸ ἀρχέγονον θεῖον πῦρ (Cf. II 621). Κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν ὑφίσταται πληρωματικὸς κόρος, ἀφοῦ σύμπασα ἡ οὐσία ἔχει ἀναλυθῆ εἰς τὸν Θεόν. Ἡ Διακόσμησις δημιουργεῖ συνθῆκες μερισμοῦ, ἐλλείψεως αὐταρκείας εἰς τοὺς εἰδικώτερους καθολικοὺς καὶ ἐπὶ μέρους σχηματισμούς, χρείας ἐτέρου διὰ τὰ καθ' Ἑκαστα μέρη, χρησμοσύνης καὶ κάποιου ὑστερήματος. II 616 (Φίλων Ἰουδαῖος):... ἥτοι ὡς ἐν τὰ πάντα ἡ ὅτι ἐξ ἐνός τε καὶ εἰς ἔν· ὅπερ οἱ μὲν κόρον καὶ χρησμοσύνην ἐκάλεσαν,[11] οἱ δ' ἐκπύρωσιν καὶ διακόσμησιν· ἐκπύρωσιν μὲν κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ δυναστείαν τῶν ἄλλων ἐπικρατήσαντος, διακόσμησιν δὲ κατὰ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων ἴσονομίαν, ἥν ἀντιδιδόσιν ἄλλήλοις. Ἡ περίοδος, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, ἐπαναλαμβάνεται ἀτερμόνως καὶ πανομοιοτύπως ἀφοῦ τίποτε δὲν ἐπιδρᾶ καὶ τίποτε δὲν προστίθεται ἔξωθεν, οὐδεμίᾳ δρᾶσις ἀσκεῖται πρὸς τὰ ἔξω καὶ οὐδὲν ἀφαιρεῖται ἐπίσης, ὥστε καθ' οἰονδή ποτε τρόπον νὰ δύναται νὰ παραλλάσσῃ ἡ διαδικασία ἔξελίξεως ἀπὸ περιόδου εἰς περίοδον. II 599 ("Ἄρειος Δίδυμος"): ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προελθὼν ὁ κοινὸς λόγος καὶ <ἢ> κοινὴ φύσις μείζων καὶ πλείων γενομένη (δηλαδὴ κατὰ τὴν πολυσχιδῆ Διακόσμησιν), τέλος ἀναξηράνασσα πάντα καὶ εἰς ἔαυτὴν ἀναλαβοῦσα ἐν τῇ πάσῃ οὐσίᾳ γίνεται (ἥτοι ὑφίσταται ἡ ὅμογενῆς ἔνωσις λόγου - πνεύματος καὶ ὅλης τῆς ὑλῆς εἰς τὸ ἀρχέγονον θεῖον πῦρ), ἐπανελθοῦσα εἰς τὸν πρῶτον ρηθέντα λόγον (sc. τὸν Σπερματικὸν καὶ περιληπτικὸν ἐν συναιρέσει πάντων τῶν λόγων τῆς ποικιλῆς Διακοσμήσεως) καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν ποιοῦσαν ἐνιαυτὸν τὸν μέγιστον, καθ' ὃν ἀπ' αὐτῆς μόνης εἰς αὐτὴν πάλιν γίνεται ἡ Ἀποκατάστασις. Ἐπανελθοῦσα δὲ διὰ τάξιν ἀφ' οἵας διακοσμεῖν ὥσαύτως ἥρξατο, κατὰ λόγον πάλιν τὴν αὐτὴν διεξαγωγὴν ποιεῖται, τῶν τοιούτων περιόδων ἐξ ἀϊδίου γινομένων ἀκαταπαύστως. (Ἄφοῦ ἡ Ἀποκατάστασις εἶναι τελεία εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἀρχικὴν κατάστασιν, ἡ διαδικασία προβαίνει ἐκάστην φορὰν κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον). Οὕτε γὰρ τῆς οὐσίας ἀρχὴν κάναπανσιν οἶόν τε γίνεσθαι οὕτε τοῦ διοικοῦντος αὐτὴν. Οὐσίαν τε γὰρ τοῖς γινομένοις ὑφεστάναι δεῖ, πεφυκυῖαν ἀναδέχεσθαι τὰς μεταβολὰς

πάσας, καὶ τὸ δημιουργῆσον (ἀντί τοῦ «δημιουργῆσαν») ἐξ αὐτῆς· οὕτα γὰρ ἐφ' ἡμῶν τίς ἔστι φύσις δημιουργοῦσα, τοιούτου τινὸς κατ' ἀνάγκην ὄντος καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἀγενήτου. γενέσεως γὰρ ἀρχὴν οὐχ οἶν τε εἶναι ἐπὶ τῆς φύσεως ταύτης. ὅν τρόπον δ' ἀγένητός ἔστι, καὶ ἀναιρεθῆναι ἀδύνατόν ἔστι αὐτὴν οὔτε αὐτῆς ἐξ αὐτῆς οὔτε ἔξωθεν τινος ἀναιρήσοντος αὐτήν. II 526 (Διογένης Λαέρτιος): (ὁ θεός)... δις δὴ ἄφθαρτός ἔστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὥν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἄπασαν οὐσίαν καὶ πάλιν ἐξ αὐτοῦ γεννῶν. II 528 ("Αρειος Δίδυμος"):... (τὸν Κόσμον) κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν γενητὸν καὶ μεταβλητὸν κατὰ περιόδους ἀπείρους γεγοννίας τε καὶ ἐσομένας. Ὁ κύκλος ἀπὸ ἐκπυρώσεως εἰς διακόσμησιν καὶ πάλιν εἰς ἀποκατάστασι τῆς σπερματικῆς πρωτίστης καταστάσεως εἶναι ἡ Μεγίστη Περίοδος (II 596, p. 184. 4; 8). Cf. I 497 p. 111. 21-2. Ἡ ἐκπύρωσις τοῦ κοσμικοῦ συστήματος συνιστᾶ κάθαρσιν τῆς οὐσίας (II 598), ὅπότε οὐδὲν ἐλάττωμα παραμένει στὸ ὅλον, ἀλλὰ μόνον παντελής, πληρωματικὴ τελειότης, II 606 (Πλούταρχος): ὅταν ἐκπυρώσωσι τὸν κόσμον οὗτοι, κακὸν μὲν οὐδ' ὅτιοῦν ἀπολείπεται, τὸ δ' ὅλον φρόνιμόν ἔστι τηνικαῦτα καὶ σοφόν, ἀφοῦ τὸ Σύμπαν ἔχει διαλυθῆ εἰς θεῖον πνεῦμα διακατέχον τὴν ἄπασαν ὕλην ὡς ἴδιαν οὐσίαν. Ἡ ἀντίληψις τῆς διὰ πυρὸς καθάρσεως ἀπεδίδετο εἰς τὴν πατρότητα τοῦ Ἡρακλείτου, II 630 (Κλήμης 'Αλεξανδρεύς): οἵδεν γὰρ καὶ οὗτος (sc. ὁ Ἡράκλειτος) τὴν διὰ πυρὸς κάθαρσιν... ἦν ὑστερον ἐκπύρωσιν ἐκάλεσαν οἱ Στωϊκοί. Ἐχρησιμοποιήθη καὶ εἰς Χριστιανικὸ πλαίσιο (Σιβυλλιακοὶ Χρησμοί II 196-213. III 80-92. VIII 337-350) πρὸς περιγραφὴ τῆς καταστροφῆς τοῦ κόσμου κατὰ τὴν Δευτέρα Παρουσία στὸ τέλος τοῦ νῦν Αἰώνος. Cf. Ἰουστῖνος, Ἀπολογία, I 20. Πρὸς Ὁρθοδ. 74), Ἐκ τῆς καθάρσεως ἀναδύεται ἡ νέα παλιγγενεσία, ἡ *renovatio mundi*, II 593 (Cicero):... ad extremum omnis mundus ignesceret,... ita relinquī nihil praeter ignem, a quo rursum animante ac deo *renovatio mundi* fieret atque *idem* ornatus oreretur.

* * *

Ἡ Κοσμικὴ περίοδος ἐπαναλαμβάνεται ἀενάως ἡ αὐτή. [12] Ἐφοῦ οὐδεὶς ἔξωτεροικὸς παράγων ὑφίσταται ὥστε μὲ διαφοροποιημένη ἐπίδρασι νὰ προκαλέσῃ διαφορὰ εἰς τὴν μορφὴ τῆς ἔξελίξεως, τὸ

κοσμικὸ σπέρμα στὴν ἀδιακόσμητη ὥλη ἀνελίσσεται κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπο εἰς τὸν πλήρη σχηματισμὸ τῆς διακοσμήσεως. Τυχὸν οἴαδήποτε διαφορὰ δὲν θὰ εἶχε λόγο ὑπάρξεως ἐσωτερικὸ ἢ ἐξωτερικό. Ὡστε ἡ κατὰ πάντα ὅμοιότης τῶν κύκλων εἶναι ἀναπόδραστος ἀποδεικτικὴ ἀναγκαιότης· II 626 (‘Ωριγένης) p. 190. 42: διαλεκτικαῖς, ὡς οἴονται (sc. οἱ Στωϊκοί), ἀνάγκαις ταῦτα παριστάντες. Ἔτσι, II 629 (‘Ωριγένης): *indissimiles sibi mundos ac per omnia pares aliquando evenire confirmant.* II 626 (‘Ωριγένης) p. 190. 28: *Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ παντὸς ἐκπύρωσιν, ἀπειράκις γενομένην καὶ ἀπειράκις ἐσομένην, ἡ αὐτὴ τάξις ἀπ’ ἀρχῆς μέχρι τέλους πάντων γέγονέ τε καὶ ἔσται.* Cf. II 596 p. 184, 12-14 (‘Αρειος Δίδυμος): *ἀρέσκει γὰρ τοῖς Στωϊκοῖς φιλοσόφοις τὴν ὅλην οὐσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν οἶον εἰς σπέρμα, καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν, οἷα τὸ πρότερον ἦν.* II 593 (Cicero):... *renovatio mundi fieret atque idem ornatus oreretur.* Ἡ ταυτότης ἐξελίξεως ἐντὸς ἐκάστης ἐπαναλήψεως τῆς κυκλικῆς κοσμικῆς περίοδου ἐξικνεῖται μέχρι ταυτότητος ἐκάστου τῶν μερικῶν ὄντων καὶ συμβαινόντων εἰς αὐτήν. II 625 (Νεμέσιος):... *ἐκαστον ἐν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ γινόμενον ἀπαραλλάκτως ἀποτελεῖσθαι. ἔσεσθαι γὰρ πάλιν Σωκράτη καὶ Πλάτωνα καὶ ἐκαστον τῶν ἀνθρώπων σὺν τοῖς αὐτοῖς καὶ φίλοις καὶ πολίταις καὶ τὰ αὐτὰ πείσεσθαι καὶ τὰ αὐτὰ μεταχειριεῖσθαι, καὶ πᾶσαν πόλιν καὶ κώμην καὶ ἀγρὸν ὅμοίως ἀποκαθίστασθαι· γίνεσθαι δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ παντὸς οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ πολλάκις μᾶλλον δὲ εἰς ἄπειρον καὶ ἀτελεύτητον τὰ αὐτὰ ἀποκαθίστασθαι...* οὐδὲν γὰρ ξένον ἔσεσθαι παρὰ τὰ γενόμενα πρότερον, ἀλλὰ πάντα ὡσαύτως ἀπαραλλάκτως ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων. Cf. II 629 (‘Ωριγένης). II 628 (‘Ωριγένης):... (Οἱ Στωϊκοί) ἀνέπλασαν κατὰ περιόδους ταυτότητας καὶ ἀπαραλλάκτους τοῖς ἴδιας ποιοῖς καὶ τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτοῖς <κόσμους>. Ἡ ἀπαραλλαξία τῶν Περιόδων μέχρι τῶν ἐλαχίστων εἶναι ἄμεσος συνέπεια τοῦ ἀπαρεγκλίτου τῆς Είμαρμένης μέχρι τῶν ἐλαχίστων (v. *supra*).

Ἡ ἴδια ποιότης εἶναι ὁ συνολικὸς χαρακτὴρ ἐνὸς συγκεκριμένου πράγματος, μιᾶς ἐπὶ μέρους ὄντότητος, ἐνὸς μερικοῦ ὄντος, ἐνὸς ἀτόμου. Ἰδίως ποιὸν εἶναι ἓνα συγκεκριμένο ὃν κατὰ τὸν ἴδιο χαρακτὴρα τῆς ὑπάρξεως του, ὅπως ποιὸν εἶναι ἓνα ὃν κατά τινα γενικὴ καὶ κοινὴ περισσοτέρων ὄντων ποιότητα. Cf. II 374 (Δέξιππος): *δεύτερον*

δὲ ὑποκείμενον τὸ ποιόν, ὁ κοινῶς ἡ ἴδιας ὑφίσταται· ὑποκείμενον γὰρ καὶ ὁ χαλκὸς (δηλαδὴ κοινόν) καὶ ὁ Σωκράτης (sc. τὸ ἴδιας ποιόν). Cf. II 398 (Συριανός). Τὸ ἴδιας ποιὸν ὁρίζει μονοσήμαντα ἔνα μερικὸν, εἶναι λοιπὸν ὅχι ἀπλῶς τὸ κοινὸν εἰδος εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκει τὸ ἐπί μέρους συγκεκριμένον ὄν, ἀλλὰ τὸ ἀτομαθὲν εἰδος, ὁ οὐσιώδης χαρακτήρ του ὅπως ἔχει συγκεκριμενοποιηθῆ καὶ ἴδιοποιηθῆ εἰς τὸ ὑπὸ ὅψιν μερικὸν ὄν, τὸ ὅποιον καὶ συνιστᾶ στὴν ἀπόλυτη ἴδιαιτερότητα τῆς ὑποστάσεώς του. (Cf. II 395 (Σιμπλίκιος):... τὸ ἀτομαθὲν ὑπάρχει εἰδος, καθ' ὁ ἴδιας παρὰ τοῖς ἐκ τῆς Στοᾶς λέγεται ποιόν). Κάθε συγκεκριμένον ὄν ἔχει μία συγκεκριμένη ἴδιότητα τοῦ εἶναι κατὰ τοὺς Στωϊκούς: II 114 (Cicero): quod dilucide docetur a politioribus physicis singularum rerum singulas proprietates esse. Ἡ ἴδια ποιότης ὁρίζει τὸ συγκεκριμένον ὄν κατὰ μία συγκεκριμένη καὶ ἀνεπανάληπτο τοιουτότητα, ὅπως ἡ κοινὴ ποιότης ἀποτελεῖ μία γενικὴ «τοιουτότητα». II 378 (Σιμπλίκιος): τὸ κοινὸν τῆς ποιότητος τὸ ἐπὶ τῶν σωμάτων λέγοντοι (sc. οἱ Στωϊκοί) διαφορὰν εἶναι οὐσίας, οὐκ ἀποδιαληπτὴν καθ' ἔαυτήν (δηλαδὴ ἀχώριστον τῆς ὑλικῆς οὐσίας τοῦ πράγματος), ἀλλ' εἰς ἐν νόημα καὶ ἴδιότητα ἀπολήγουσαν, οὔτε χρόνῳ οὔτε ἰσχύᾳ εἰδοποιούμενην, (ἥτοι δὲν διαφοροποιεῖται οὔτε κατὰ τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν οὔτε κατὰ τὴν ἔντασιν τῆς παρουσίας της, δὲν ἐπιδέχεται δηλαδὴ τὸ πλέον καὶ ἔλαττον), ἀλλὰ τῇ ἐξ αὐτῆς τοιουτότητι, καθ' ἥν ποιοῦ ὑφίσταται γένεσις. Ἡ συγκεκριμένη τοιουτότης ἐνὸς μερικοῦ ὄντος εἶναι ἀνεπανάληπτη, ἀφοῦ τὸ ὁρίζει ἀκριβῶς στὴν συγκεκριμενότητα τῆς ὑπάρχεισεώς του ὡς ἀτόμου: συνεπῶς δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξουν δύο ἀπαράλλακτα ὄντα στὸν Κόσμο. Δὲν ὑφίσταται τρίχα ἡ κόκκινος ποὺ νὰ εἶναι ἀπολύτως ὄμοιος πρὸς ἄλλη τρίχα ἡ ἄλλο κόκκο. II 113 (Cicero): nullum esse pilum omnibus rebus talem, qualis sit pilus alius, nullum granum. II 114 (Cicero): cur id potius contenditis, quod rerum natura non patitur, ut non <in> suo quidque genere sit tale, quale est, nec sit in duobus aut pluribus nulla re differens ulla communitas. Cf. Seneca, *Epistulae Morales* 113, 16; Lucretius II, 333-380, ἴδιαιτέρως 371-6; Quintilianus *Institutio Orat.* X, 2, 10; *Declamationes* VIII, 12. (*Contra*, οἱ Σκεπτικοὶ κάθε εἰδούς καὶ ἀποχρώσεως, cf. Σέξτος Ἐμπειριός, *Πρὸς Λογικοὺς Α* (= *Κατὰ Μαθηματικῶν* VII) 407-411). Τὸ δόγμα τῆς ἀπαραλλαξίας ἀπετέλει κεντρικὸ σημεῖο τῆς πολεμικῆς Στωϊκῶν καὶ Ἀκαδημαϊκῶν.

II 112 (Πλούταρχος): ἀκοῦσαι τοίνυν ἔστιν αὐτῶν (sc. τῶν Στωϊκῶν) καὶ γράμμασιν ἐντυχεῖν πολλοῖς πρὸς τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς διαφερομένων καὶ βοώντων, ὡς πάντα πράγματα συγχέοντι ταῖς ἀπαραλλαξίαις, ἐπὶ δυεῖν οὐσιῶν ἓνα ποιὸν εἶναι βιαζόμενοι. Οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ ὑπεστήριζαν ὅτι ὑφίστανται ὄντα ἀπαράλλακτα, καὶ ὅτι ἐπομένως δύο διάφορες συγκεκριμένες οὐσίες δυνατὸν νὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν αὐτὴν συγκεκριμένη τοιουτότητα ἢ ἵδιαν ποιότητα, ὅτι δηλαδὴ δυνατὸν δύο οὐσίες νὰ εἶναι ἓνα ἴδιως ποιόν. Τὸ θέμα εἶχε ἄμεση ἐπίπτωσι στὴν φλέγουσα γνωσιολογικὴ ἀντιδικία μεταξὺ Στωϊκῶν καὶ τῆς Σκεπτικιστικῆς Ἀκαδημείας ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίην ἢ μὴ καταληπτικῶν φαντασιῶν, ἀντιλήψεων ἢ συλλήψεων, δηλαδὴ, ποὺ νὰ ἐγγυῶνται τὴν ἀλήθειάν των (ἀπολύτως ἔγκυρες ἐνοράσεις). Οἱ Σκεπτικιστὲς ἐπεκαλοῦντο τὴν δυνατότητα ἀπαραλλαξίας τῶν φαντασιῶν τῶν προερχομένων τόσο ἀπὸ οὗσα ὅσο καὶ ἀπὸ φαινομένη ἀντικειμενικὴ κατάστασι, δηλαδὴ πανομοιοτύπων ἐντυπώσεων, μᾶς ἀληθοῦς, τῆς ἄλλης ψευδοῦς. Οἱ Στωϊκοὶ ἀπέκρουν τὴν δυνατότητα αὐτῆς, βάσει τῆς ὄντολογικῆς ἀρχῆς τῆς ἀπολύτως συγκεκριμένης ποιότητος (τοῦ ἀτομωθέντος εἴδους): ἀδύνατον νὰ ὑφίστανται δύο διάφορα ἀπαράλλακτα πράγματα στὸν Κόσμο. Cf. e. g. II 65 (Σέξτος Ἐμπειρικός), ἴδιως p. 25. 45 sqq. [13]

* * *

Κάθε Μεγάλη Κοσμικὴ Περίοδος συνίσταται στὴν ἀκριβῆ ἐπανάληψι τῆς αὐτῆς ἔξελίξεως ἐκ Σπέρματος εἰς Διακόσμησιν. Κάθε τι ἐντὸς αὐτῆς εἶναι (ἀπολύτως) ὅμοιο πρὸς τὸ ἀντίστοιχο κάθε ἄλλης ἐπανακυλώσεως. Υπάρχουν τρεῖς ἐκδοχὲς αὐτῆς τῆς ἀντίστοιχίας καὶ ὅμοιότητος.

α) Ἡ βασικὴ ἀντίληψις ἡταν ὅτι τὰ ἀντίστοιχα εἶναι ἀπαράλλακτα: δὲν ὑπάρχει ἀποχρῶν λόγος διατὶ ἡ κοσμικὴ πορεία νὰ παραλλάξῃ οὐδὲ εἰς τὸ ἐλάχιστον ἀπὸ περίοδον εἰς περίοδον. II 625 (Νεμέσιος) p. 190. 23: οὐδὲν γὰρ ξένον ἔσεσθαι παρὰ τὰ γενόμενα πρότερον, ἀλλὰ πάντα ὥσαύτως ἀπαραλλάκτως ἄχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων. Ἀλλά τὰ ἀπαράλλακτα εἶναι τὰ αὐτὰ ἀριθμητικῶς, ἀφοῦ δὲν δύνανται δύο διάφοροι οὐσίες νὰ φέρουν τὸ αὐτὸν ἴδιως ποιόν. Αὔστηρῶς λοιπὸν ἡ θέσις ἀπαιτεῖ νὰ διατυπωθῇ ὡς ταυτότης ἀριθ-

μητικὴ τῶν ἀντιστοίχων, ὅτι τὰ ἀντίστοιχα εἶναι τὰ αὐτὰ ἀριθμητικῶς: τὸ αὐτὸ ἄτομο, τὸ αὐτὸ συγκεκριμένο ὃν θὰ δράσῃ καὶ θὰ πάθῃ τὰ αὐτὰ κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν διαδοχὴν σὲ κάθε Κοσμικὴ Περίοδο. Ὡς συνήθως ἡ τολμηρότερη θέσις εἶναι τοῦ Χρυσίππου. II 624 (Ἄλεξανδρος Ἀφροδισιεύς): ἀληθὲς δὲ δύναται ποτε γενέσθαι κατ' αὐτοὺς (sc. τοὺς Στωϊκούς) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δίωνος τὸ «τούτον κεχώρισται ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα» δεικνυμένον Δίωνος ἀρέσκει γὰρ αὐτοῖς τὸ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν πάλιν πάντα ταῦτὰ ἐν τῷ κόσμῳ γίνεσθαι κατ' ἀριθμόν, ὡς καὶ τὸν ἴδιως ποιὸν πάλιν τὸν αὐτὸν τῷ πρόσθεν εἶναι τε καὶ γίνεσθαι ἐν ἐκείνῳ τῷ Κόσμῳ, ὡς ἐν τοῖς περὶ Κόσμου Χρύσιππος λέγει. II 625 (Νεμέσιος): ἔσεσθαι γὰρ πάλιν Σωκράτη καὶ Πλάτωνα καὶ ἔκαστον τῶν ἀνθρώπων etc. (v. supra). I 109 (Τατιανός): τὸν Ζήνωνα διὰ τῆς ἐκπυρώσεως ἀποφαινόμενον ἀνίστασθαι πάλιν τοὺς αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, λέγω δὲ Ἐνυτον καὶ Μέλητον ἐπὶ τῷ κατηγορεῖν, Βούσιριν δὲ ἐπὶ τῷ ξενοκτονεῖν καὶ Ἡρακλέα πάλιν ἐπὶ τῷ ἀθλεῖν κ.τ.λ. II 623 (Lactantius):... Chrysippus... in libris quos de providentia scripsit, cum de innovatione mundi loqueretur, haec intulit: τούτον δ' οὗτως ἔχοντος, δῆλον ὡς οὐδὲν ἀδύνατον, καὶ ἡμᾶς μετὰ τὸ τελευτῆσαι πάλιν περιόδων τινῶν εἰλημμένων χρόνου εἰς ὃ νῦν ἐσμὲν καταστήσεσθαι σχῆμα. II 630 (Κλήμης Ἀλεξανδρεύς):... ἦν (sc. διὰ πυρὸς κάθαρσιν) ὑστερον ἐκπύρωσιν ἐκάλεσαν οἱ Στωϊκοί. Καθ' ὃ καὶ τὸν ἴδιως ποιὸν ἀναστήσεσθαι δογματίζουσι.

6) Μερικοὶ Στωϊκοί, ἀποδειλιοῦντες νὰ ὑποστηρίξουν τὴν Χρυσίππειο θέσι, ὡμίλησαν περὶ ἀπαραλλάκτων μέν, οὐ ταυτῶν δὲ ἀριθμητικῶς. II 626 (Ωριγένης): πειρώμενοι μέντοι θεραπεύειν πως τὰς ἀπεμφάσεις οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς οὐκ οἴδαν πως ἀπαραλλάκτους φασὶν ἔσεσθαι κατὰ περίοδον τοῖς ἀπὸ τῶν προτέρων περιόδων πάντας· οὐα μὴ Σωκράτης πάλιν γένηται, ἀλλ' ἀπαράλλακτός τις τῷ Σωκράτει, γαμήσων ἀπαράλλακτόν τινα Ξανθίππη, καὶ κατηγορηθησόμενος ὑπὸ ἀπαραλλάκτων Ἀνύτῳ καὶ Μελήτῳ. Ἀλλὰ ὅπως ὁρθῶς προσθέτει ὃ Ὁριγένης: οὐκ οἴδα δὲ πῶς ὃ μὲν Κόσμος ἀεὶ ὃ αὐτός ἐστι καὶ οὐκ ἀπαράλλακτος ἔτερος ἐτέρῳ· τὰ δὲ ἐν αὐτῷ οὐ τὰ αὐτά, ἀλλ' ἀπαράλλακτα. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Κοσμικοῦ Ὅλου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερῶν κατὰ τὴν Διακόσμησιν εἶναι ὅτι ὃ μὲν πρῶτος εἶναι

ἀῖδιος, τὰ δὲ μέρη φθείρονται καὶ ἀναγεννῶνται κατὰ τακτοὺς χρόνους ἐντὸς τῶν ἐπαναλαμβανομένων κοσμικῶν περιόδων. Τὴν μαλακώτερη Στωϊκὴ θέσι πάντως ὑπονοεῖ καὶ ὁ Σιμπλίκιος (II 627): λέγοντες γὰρ ἐκεῖνοι (sc. οἱ Στωϊκοί) τὸν αὐτὸν ἐμὲ πάλιν γίνεσθαι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, ζητοῦσιν εἰκότως πότερον εἰς εἴμι τῷ ἀριθμῷ ὁ νῦν καὶ τότε, διὰ τὸ τῇ οὐσίᾳ εἶναι ὁ αὐτός, ἢ τῇ κατατάξει τῇ εἰς ἄλλην καὶ ἄλλην κοσμοποιῶν διαφοροῦμαι. [‘Ο αὐτὸς ἀριθμῷ εἶναι τώρα καὶ τότε διότι εἶναι ὁ ἴδιως ποιὸς καὶ ὅχι διότι ἔχει τὴν αὐτὴν οὐσία, δηλαδὴ ὥλη, κατὰ τὸν Στωϊκισμό. ’Αλλὰ ἡ διατύπωσις τοῦ Συμπλικίου εἶναι ἀνώδυνα ‘Αριστοτελική ὡς πρὸς αὐτό]. Τὸ χρονικὸ διάστημα καθ’ ἑαυτὸ δὲν ἀρκεῖ ὅμως νὰ διαφοροποιήσῃ τὸ αὐτὸ ἴδιως ποιόν, ὅπως οὕτε καὶ ἡ χωρικὴ ἀπόστασις. ‘Οπως δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ Ζῆνες σὲ διαφόρους συγχρόνως ὑπάρχοντες Κόσμους, ἔτσι δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ‘Απόλλωνες σὲ διαφόρους διαδοχικοὺς Κόσμους. ‘Ο Πλούταρχος (II 632) ἀντιφέρεται σὲ Στωϊκοὺς ποὺ υἱοθετοῦσαν αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ὑφειμένη θέσι (6): καὶ γὰρ ‘Ηλίους καὶ Σελήνας καὶ ‘Απόλλωνας καὶ ‘Αρτέμιδας καὶ Ποσειδῶνας ἐν ἀπείροις Κόσμων περιόδοις ἀπείρους ποιοῦσιν.

γ) Ἡ ἀντίθετος τῆς (6) ἐκλείανσις τοῦ ἰσχυροῦ Χρυσιππείου δόγματος ἔμενε μὲν εἰς τὴν ἀριθμητικὴν ταυτότητα τῶν ἀντιστοίχων ὄντων τῶν ἐπαναλαμβανομένων κύκλων, ἐπεισῆγε ὅμως ἡσσονες διαφορὲς εἰς αὐτὰ κατὰ τὰ συμβεβηκότα. II 626 (‘Ωριγένης) p. 190. 37 sqq. : φασὶ δὴ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς κατὰ περίοδον ἐκπύρωσιν τοῦ παντὸς γίγνεσθαι καὶ ἔξῆς αὐτῇ διακόσμησιν πάντ’ ἀπαράλλακτα ἔχουσαν, ὡς πρὸς τὴν προτέραν διακόσμησιν· ὅσοι δ’ αὐτῶν ἥδεσθησαν τὸ δόγμα [cf. τὸ «πειρώμενοι μέντοι θεραπεύειν πως τὰς ἀπεμφάσεις» στὸ (6) supra], ὀλίγην εἰρήκασι παραλλαγὴν καὶ σφόδρα δραχεῖαν γίγνεσθαι κατὰ περίοδον τοῖς ἐπὶ τῆς πρὸ αὐτῆς περιόδου. Τὸ εἶδος καὶ τὸν βαθμὸ τῆς ἀποδεκτῆς παραλλαγῆς διδάσκει τὸ II 624 (‘Αλέξανδρος ‘Αφροδισιεύς) p. 190. 3 sqq. : καὶ λέγουσι δὲ καὶ τοῖς ἴδιως ποιοῖς τοῖς ὕστερον γινομένοις πρὸς τοὺς πρόσθεν παραλλαγὰς μόνον γίνεσθαι κατά τινα τῶν ἔξωθεν συμβεβηκότων, οἵαι παραλλαγαὶ καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μένοντός τε καὶ ξῶντος Δίωνος οὐκ ἀλλάσσονται αὐτόν· οὐ γὰρ ἄλλος γίνεται, εἰ πρότερον ἔχων ἐπὶ τῆς ὅψεως φακοὺς ὕστερον μηκέτ’ ἔχοι· τοιαύτας δέ φασι τὰς ἐν τοῖς ἴδιως ποιοῖς τοῖς ἐν ἄλλῳ κόσμῳ παρὰ

τοὺς ἐν ἄλλῳ γίνεσθαι. - Ἐλλὰ τί λόγος ὑπάρχει ταυτότητος παρομοίων ἀντιστοίχων ὅντων στὶς διάφορες περιόδους, ἐστω καὶ ἐὰν ἡ διαφορά των εἶναι κατά συμβεβηκός καὶ ἐπουσιώδης; Ἡ (γ) ἀνάγεται στὴν (β) χωρὶς τὴν ἀπαραλλαξία τῆς τελευταίας. Τὸ ἀπαράλλακτον τοῦ ἴδιως ποιοῦ ἔγγυᾶται τὴν ἀριθμητικὴν ταυτότητα τῶν ἀντιστοίχων, τῶν ὅποιων ἡ χρονικὴ ἀπόστασις ἐκλαμβάνεται πλέον ὡς παῦσις καὶ ἔναρξις τῆς αὐτῆς ὑπάρξεως. Ἐξ ἄλλου στὴν ἄφυκτο ἔξανάπλωσι τῶν σπερματικῶν λόγων κατὰ τὴν ἀναγκαίαν ἀλληλουχίαν αἰτίων καὶ αἰτιατῶν δὲν χωρεῖ οὕτε ἡ ἐλαχίστη παραλλαγή, ἐλλείψει ἀποχρῶντος λόγου ἔξωτεροικοῦ ἢ ἔσωτεροικοῦ. Ἐὰν ἡδύνατο νὰ διαφέρῃ ἡ Διακόσμησις εἰς τὶς διάφορες περιόδους ἐστω καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον, τότε δὲν θὰ ἥτο ἀπολύτως προκαθωρισμένη ἡ ἀνάπτυξις τοῦ κοσμικοῦ συστήματος μέχρι τοῦ ἐλαχίστου. Στὸν Στωϊκισμὸ δὲν ὑπάρχει Ἐπικούρειος «παρέγκλισις» ἢ ἄλλος *deus ex machina*.

* * *

Τό δόγμα τῆς αἰωνίου ἐπιστροφῆς τῶν αὐτῶν ὅντων [14] στὶς ἄπειρες κοσμικὲς περιόδους εἶχε Πυθαγόρεια προέλευσι. Ὁ Περιπατητικὸς Εὔδημος ἀναφέρει τὴν δοξασία στὰ πλαίσια τῆς ἀναλύσεως τοῦ Χρόνου ποὺ ἐπιχειρεῖ, καὶ εἰδικώτερα τῆς ταυτότητος καὶ διαφορᾶς τοῦ νῦν ἀφ' ἐνὸς ὡς χρονικοῦ σημείου τοῦ παρόντος, καὶ τῆς ταυτότητος ἢ μὴ τῶν διαδοχικῶν περιόδων μιᾶς κινήσεως καὶ τοῦ μετροῦντος χρόνου ἀφ' ἐτέρου (ὅπως καὶ τῶν μερῶν των). Fr. 87-88-89 Wehrli. Fr. 88: οὗτω δὲ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι τὰ αὐτά πως καὶ τῷ ἀριθμῷ τῷ πάλιν καὶ πάλιν ἐλεγον γίνεσθαι (ὑπομνηματίζει ὁ Σιμπλίκιος). Οὐδὲν δὲ ἵσως χεῖρον καὶ τῆς Εὐδήμου ρήσεως ἐκ τοῦ τοίτον τῶν Φυσικῶν... ἀκούειν. «. . . εἰ δέ τις πιστεύσειε τοῖς Πυθαγορείοις, ὥστε πάλιν τὰ αὐτὰ ἀριθμῷ, καὶ γὰρ μυθολογήσω τὸ ραβδίον ἔχων ὑμῖν καθημένοις οὗτω, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅμοιώς ἔξει, καὶ τὸν χρόνον εὔλογον τὸν αὐτὸν εἶναι etc. » Τὸ «ραβδίον» ὑποδηλώνει θρησκευτικὸ καὶ μαντικὸ πλαίσιο κάπως σκωπικά· μαζὶ μὲ τὸ «μυθολογήσω» κάμνει σαφέστερη τὴν ὁρφικοπυθαγόρεια προέλευσι τοῦ δόγματος. Ὁ Ὀρφικὸς Κύκλος τῆς Γενέσεως ἔχει γίνει ἐδῶ Περίοδος διηνεκῶς ἐπαναλαμβανομένη, περιλαμβάνουσα ἀπαράλλακτες ἔξελίξεις καὶ ἀριθμητικὴ ταυτότητα τῶν

όντων στὶς διάφορες ἀνακυλώσεις. Ὁ Εὔδημος χρησιμοποιεῖ τὴν σύλληψι αὐτὴ πρὸς διευκρίνησι τῶν προαναφερθέντων προβλημάτων τῆς θεωρίας τοῦ Χρόνου τὰ δποῖα ἀντιμετωπίζει. [15] Τόσο ὁ Εὔδημος (Fr. 29 Wehrli) ὡσο καὶ ὁ Θεόπομπος (FrGrH 1155 F 64-65 = Fr. 71 a-b-c Grenfell-Hunt) ἀναφέρουν τὸ δόγμα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ὄντων, ἀλλὰ ὅχι τῆς αἰωνίου ἐπιστροφῆς, στοὺς Μάγους. Διογένης Λαέρτιος I, *Προοίμ. 9*: ὅς (sc. ὁ Θεόπομπος) καὶ ἀναβιώσεσθαι κατὰ τοὺς Μάγους φησὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀθανάτους ἔσεσθαι, καὶ τὰ ὄντα ταῖς αὐτῶν ἐπικλήσεσι διαμένειν. ταῦτα δὲ καὶ Εὔδημος ὁ Ρόδιος ἴστορεῖ. [16]

’Αναλογίες καὶ δμοιότητες σημαντικὲς μεταξὺ τῆς Στωϊκῆς φυσικῆς θεωρίας καὶ Ἡράκλειτείων συλλήψεων ὑπάρχουν καὶ εἶχαν τονισθῆ κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα. Ὁ Χρύσιππος ἐπεδόθη, ὡς εἰκός, στὶς συννοικειώσεις τῶν τοῦ Ἐφεσίου πρὸς τὶς ἵδιες θέσεις (II 636). Cf. II 446; 590; 594; 617. V. τὰ συλλελεγμένα κείμενα εἰς *Heracleitus* Frgs. 51 καὶ 53 Marcovich, pp. 261-7 καὶ 278-81. Τὸ Πῦρ ὡς Λόγος καὶ Νόμος τῆς πραγματικότητος ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητη συνάφεια (22 B 30 DK; cf. B 31 DK). ’Αλλὰ τὸ καθοριστικὸ σπερματικὸ ὑπόδειγμα στὸν Στωϊκισμὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν πρώιμο Πυθαγορισμό. Τὸ ἐρώτημα ἐὰν ὁ Ἡράκλειτος εἶχε προδιαμορφώσει τὴν θεωρία τῆς κοσμικῆς περιοδικότητος (τῶν κύκλων ἐκπυρώσεως καὶ παλιγγενεσίας), εἶχε πλήρως καὶ δεόντως ἐκτιμηθῆ· v. ’Αλέξανδρος ’Αφροδισιεὺς ἐν: Σιμπλίκιος, *Σχόλια εἰς τὸ περὶ Οὐρανοῦ*, p. 294. 13 sqq. Heiberg (Fr. 51 b⁵ Marcovich) καὶ Κλήμης ’Αλεξανδρεὺς, *Στρωματεῖς* V, 103, 6 (II p. 396 Staehlin = Fr. 51a Marcovich). Τὸ ἐρώτημα εἶχε χαρακτηριστικῶς ἀπαντηθῆ καταφατικά. Ἡ θέσις αὐτὴ δὲν εἶχε τὴν ἀρχή της σὲ βεβιασμένη Στωϊκὴ «συννοικείωσι», ἀφοῦ εἶχε ὑποστηριχθῆ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη (*Φυσικὰ* 205a1 = Fr. 51b² Marcovich; *Περὶ Οὐρανοῦ*, 279b14 = Fr. 51b¹ Marc.) καὶ τὸν Θεόφραστο (*Φυσικαὶ Δόξαι* Fr. 1, Diels, *Doxographi Graeci*, p. 475. 18 - 476. 2 = Fr. 51b³ Marc.). Cf. B 65 = Fr. 55 Marc. (ἀναπαραγόμενον ὑπὸ τῶν Στωϊκῶν II 616) p. 296 sqq. Marc. ’Επίσης A13 = Fr. 65, p. 346 sqq. Marc. Fr. 61 p. 325 sqq. Marc. B90 = Fr. 54p. 291 sqq. Marc. B36 = Fr. 66, p. 352 sqq. Marc. B60 = Fr. 33 p. 165 sqq. Marc. κ. λπ. V. τὴν δοξογραφικὴ ἀνάλυσι τοῦ Διογένους Λαερτίου, καθολικῶς (IX, 7) καὶ ἰδίως «τὰ ἐπὶ μέρους τῶν

δογμάτων», §8. (Cf. τὸν πίνακα p. 173 Marcovich). ‘Ο Ἡράκλειτος ἐπρέσβευε Μέγα Ἐνιαυτό, μείζονα ἐπομένως περίοδο ἐπαναλήψεως. (22 A13DK=Fr. 65 Marcovich). ‘Η διάρκειά του ἀπετελεῖτο ἀπὸ 10. 800 ἔτη. [17] ‘Η φύσις τῆς περιοδικότητος φαίνεται νὰ συνδέεται μὲ κοσμικὴ γένεσι καὶ ἀναγέννησι, ἴδιαιτέρως λόγῳ τῆς ἐξαρτήσεως της ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη γενεά. [18] Πρόκειται ὅμως γιὰ μία ἀπόλυτη γένεσι ἐκ πυρὸς τοῦ Σύμπαντος Κόσμου, καὶ μία ἀντίστοιχο καθολικὴ φθορὰ εἰς πῦρ; Εἶναι ἡ ἄψις καὶ σβέσις τοῦ κοσμικοῦ πυρὸς πλήρης; Τὰ πάντα διαμοίβονται, ἀντικαταλάσσονται διὰ καὶ ὑπὸ τοῦ πυρός (B 90 DK = Fr 54 Marc. μὲ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Θεοφράστου, Diels, *Doxographi Graeci*, p. 475. 14)· ἀλλὰ γίνεται αὐτὴ ἡ ἀνταλλαγὴ συγχρόνως στὶς χρονικὲς στιγμὲς ἐνάρξεως νέου κύκλου; ‘Υπάρχει ἀνάπτυξις καὶ ἀνέλιξις τοῦ Κόσμου καὶ ὅχι μόνον συντακτικὴ καὶ διαρθρωτικὴ πάλῃ ἀντιθέτων; ‘Η καταφατικὴ ἀπάντησις ἐπιβάλλεται ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἀπὸ τὴν ἀπαίτησι προϋποθέσεως ἀπροϋποθέτου ἀρχῆς τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τὴν ἐγκύμονα ἀρχαϊκὴ καὶ ἀείποτε ζῶσα βιωματικὴ ἔννοια τῆς ἀρχῆς ὡς ὀντολογικῆς αἵτίας καὶ χρονικῆς ἐκκινήσεως ἐν ταυτῷ. [19] Δικαιοῦται τοιουτορόπως ἡ συνεπὴς ἀρχαία ἐρμηνευτικὴ τοῦ Ἡρακλείτειου Λόγου. [20] ‘Η αἰώνιότης τοῦ Κόσμου ἀσφαλῶς δὲν ἀντιφάσκει πρὸς αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία. Οὕτε ὁ ὑπατος νόμος τῶν ἀντιθέτων εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς στιγμὲς ἀπολύτου ταυτότητος. [21] ‘Οταν ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν μετατραπῆ εἰς πῦρ τότε ἐγγενῶς δῷξει μὲ τὴν μεγαλύτερη ἔντασι τῆς ἀντίθετος ροπῆς, καὶ ἐκ νέου ἀρχίζει ἡ καινὴ δημιουργία· ἀκριβῶς ὅπως κατὰ τὴν εὐρύτερη δυνατὴ ἀπομάκρυνσι τῆς χορδῆς, ἡ τάσις εἶναι μεγίστη, καὶ ἡ ἀντίθετος κίνησις ἐν συνεχείᾳ ἔντονωτάτη: οὐ ξυνιᾶσιν ὅκως διαφερόμενον ἐωντῷ συμφέρεται· παλίντονος ἀρμονίη ὅκωσπερ τόξου καὶ λύρης (B 51 DK = Fr. 27 Marc.). ‘Η Κοσμικὴ Περίοδος εἶναι ἡ ἐπαναγωγὴ καὶ ἐπανασύνψις τοῦ τέλους εἰς τὴν ἀρχή, ὅπως εἰς τὴν περιφέρεια ἐνὸς κύκλου: ξυνὸν γὰρ ἀρχὴ καὶ πέρας ἐπὶ κύκλου περιφερείας κατὰ τὸν Ἡράκλειτον (B 103 DK = Fr. 34 Marc.). ‘Ο Κόσμος εἶναι αἰώνιος· δὲν χρειάζεται δημιουργικὴ ἀρχὴ χωριστὴ γιὰ νὰ συσταθῇ· ὁ Κόσμος εἶναι ὅντως πῦρ ἀείζωον, μὲ ἐγγενῆ τὸν νόμο τῆς μεταβολῆς του τὸν ἀποτελεστικὸ Διακοσμήσεως. B 30 DK = Fr. 51 Marc.: κόσμον τόνδε,

τὸν αὐτὸν ἀπάντων, οὕτε τις θεῶν οὕτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν ἀδὲ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ ἀείζων ἀπόμενον μέτρα καὶ ἀποσθεννύμενον μέτρα.

Τὸ ξῶν Πῦρ, ὁ Λόγος - Νόμος τοῦ Σύμπαντος, ἡ κοσμικὴ περιοδικότης, ἡ ταύτισις τῶν δύο πρώτων καὶ ἡ ἀναγκαία ἀκολουθία τοῦ τρίτου, εἶναι ὅλα ἥδη παρόντα. Τὸ Στωϊκὸ Σπέρμα ἀντικαθιστᾶ τὴν Ἡράκλείτειο Δίκην - Ἔριν, ἡ βιολογικὴ ἀνάπτυξις τὸν πόλεμο τῶν ἀντιθέτων, ἡ ἀρμονία τοῦ ὀργανικοῦ ὅλου τὴν ἀρμονία τῶν συμφωνούντων διαφωνούντων. Κατὰ βάθος πρόκειται καὶ ἐδῶ γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα ύπὸ τὶς δύο ἀντίθετες ὅψεις του.

Εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν ὁ Ἡράκλειτος συνήγαγε τὶς ἔσχατες Στωϊκὲς συνέπειες τῶν ἀρχῶν του, τὴν ταυτότητα ἴδιως τῶν κοσμικῶν ἐπανακυλώσεων. Ἡ ἀπουσία τοῦ σπερματικοῦ ὑποδείγματος μᾶλλον ἀφαιροῦσε τὴν πιεστικὴ τάσι πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσι ποὺ ἔδρασε ἀποφασιστικὰ στὸν Στωϊκισμό. Ἡδη ὅμως στὸν κλασικὸ Πυθαγορισμὸ ὑπῆρχε ἡ ἴδεα τῆς αἰωνίου ἐπιστροφῆς (v. supra). Ἀλλὰ ἡ πρώιμος Πυθαγόρειος Κοσμογονία [22] δὲν ἔχει χῶρο γιὰ Κοσμικὴ περίοδο· ἀνήκει (ὅπως καὶ ἡ Πλατωνικὴ φυσικὴ καὶ ἡ Ἀρχαία Ἀκαδημαϊκὴ ὄντολογία) στὴν ὅμαδα τῶν θεωριῶν ποὺ γεννοῦν μὲν τὸν Κόσμο, δὲν τὸν φθείρουν δέ. (Αριστοτέλης, *loc. cit.*). Ἡ ἐπανακύλωσις σὲ Πυθαγόρειο πλαίσιο ὑποδεικνύει Ἡράκλείτειο Πυθαγορισμό· οὗτος ἀκριβῶς ὁ τοῦ Ἰππάσου. Ἡ ἴδιότυπος θέσις τοῦ Ἰππάσου στὴν Πυθαγόρεια παράδοσι, αἰρετικοῦ στὴν ἀρχὴ ποὺ καθίσταται μετέπειτα ἡ κλασικὴ Πυθαγόρειος ὀρθοδοξία (ἀπὸ ἄποψι τουλάχιστον ἐπιρροῆς τῆς Μαθηματικῆς Σχολῆς), [23] ταιριάζει στὴν συνολικὴ εἰκόνα. Ὁ Ἡράκλειτισμός του [24] εἶναι δεδομένος (B 7-8-9 DK; cf. B 11). Ὅπεστήριξε τὴν περιοδικότητα τοῦ Κόσμου γεννωμένου ἐκ πυρὸς καὶ φθειρομένου εἰς πῦρ. (Θεόφραστος, *Φυσικαὶ Δόξαι* Fr. 1, Diels, *Doxographi Graeci*, p. 475. 14 = 18 A 7 DK Cf. 18A1). Τὴν ἀρχικὴ Πυθαγόρειο Κοσμογονία ὁ Ἰππασος διεμόρφωσε εἰς ὑπόδειγμα διαστελλομένου καὶ καταρρέοντος Σύμπαντος: τὸ ἀρχικό, ἔστιακὸ πῦρ διατάσσει τὸ περιβάλλον Ἀπειρο καὶ ἐπεκτείνει τὴν Κοσμικὴ Ἀρμονία δημιουργούμενης ἐμβρυογενετικῶς τῆς νῦν Διακοσμήσεως. Ὁταν ἡ Ἀπειρία ὑπερι-

σχύση τοῦ Πέρατος μὴ δυναμένου νὰ συντηρήσῃ τὴν πολλὴν τάξιν τὴν ὁποίαν συνήρμοσε, ἡ Διακόσμησις διαλύεται, τὸ πᾶν ἐπιστρέφει εἰς τὸ κεντρικὸ πῦρ, καὶ ἡ διαδικασία ἄρχεται ἐκ νέου.^[25] Στὸ σύστημα τοῦ Ἰππάσου προστίθεται ὁ ἐλλείπων σπερματικὸς παράγων στὸν Ἡρακλείτισμό, ἀποφασιστικὸς γιὰ τὴν διαμόρφωσι τῆς Στωϊκῆς φυσικῆς θεωρίας. Ἔτσι ἐδραιώνεται ἡ περιοδοποίησις τῆς Κοσμικῆς Ἰστορίας, καὶ ἐξηγεῖται ἡ ἐμφάνισις τοῦ δόγματος τῆς αἰωνίου ἐπιστροφῆς ἐνωρίς, πρὸ τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων.

Ο Ἡρακλείτειος Μέγας Ἐνιαυτὸς συνίστατο ἀπὸ 10. 800 κοινὰ ἥλιακὰ ἔτη. Διὰ τὸν Στωϊκισμὸ παραδίδεται ὁ ἀριθμὸς τοῦ Διογένους τοῦ Βαδυλωνίου. [26] Ἐθεώρει κοσμικὲς ἡμέρες τὸν Ἡρακλείτειο Ἐνιαυτὸ, ὅποτε ἐξίσωσε τὴν Κοσμικὴ περίοδο πρὸς $365 \times 10.800 = 3.942.000$ ἔτη. [27]

Οσηδήποτε καὶ ἐὰν ἦταν στὴν διάοκεια ἡ Στωϊκὴ Κοσμικὴ περίοδος, ἡ φύσις της καὶ ὁ λόγος ὑπάρξεώς της ἐκφράζεται εὐκρινῶς ἀπὸ τὸν Seneca, *Naturales Quaestiones*, III, 29: *sive anima est mundus, sive corpus, natura gubernante, ut arbores, ut sata, ab initio eius usque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, inclusum est; ut in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbae et canorum nondum natus infans habet; totius enim corporis et sequentis aetatis in parvo occultoque lineamenta sunt. Sic origo mundi, non minus solem et lunam et vices siderum et animalium ortus quam quibus mutarentur terrena continuit.* [28]

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- [1] Οἱ παραπομπὲς γίνονται μὲ τόμο καὶ αὐξοντα ἀριθμὸ ἀποσπάσματος τῆς συλλογῆς τοῦ I. v. Arnim, Stoicorum Veterum Fragmenta (= SVF), ἀκολουθεῖ δὲ ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ποὺ διασώζει τὴν στωϊκὴ μαρτυρία (δοξογραφικὴ πληροφορία ἢ τὸ στωϊκὸ χωρίο), καὶ ἔπειται, ὅπου τὸ ἀπόσπασμα εἶναι μεγάλο, ἢ σελὶς καὶ στίχος τοῦ SVF.
- [2] V. τὴν ἀγγλικὴ ἔκδοσι τοῦ κυρίου κειμένου, *Excursus I: Matter, Body, Incorporeals and Concepts*, ἐν K. Boudouris (ed.), *Hellenistic Philosophy*, 1994 pp. 159-160; 164.
- [3] V. τὴν προαναφερθεῖσα μελέτη μου *Excursus II: On the Cohesion of Being and on the Existence of Non-Being*, *op. cit.* pp. 165-170, καὶ *Excursus III: On Spirit and Tension*, pp. 170-175.
- [4]. Cf. I 159. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, ἢ ἀπνευμάτιστος ὑλη θὰ διεσκορπίζετο καὶ διεχέετο εἰς τὸ ἄπειρον χάος τοῦ μὴ ὄντος. V. A. L. Pierris, *First Principles etc. in Stoicism*, *Excursus II: On the Cohesion of Being and the Existence of Non-Being*, *op. cit.* , p. 165 sqq.
- [5]. Τὸ κοσμικὸ σπέρμα περιλαμβάνει καὶ τὴν ὑλη διὰ τῆς καταναλώσεως καὶ ἀφομοιώσεως τῆς ὅποιας θὰ τραφῇ καὶ ἀναπτυχθῇ. Τὸ σπέρμα γίνεται ἐμβρυον δι' ἑαυτοῦ καὶ ἐν ἑαυτῷ. ‘Ο σχηματισμὸς τοῦ Κόσμου, ἡ Κοσμοποιία, εἶναι ἐμβρυογενετικές, ὅπως ἦταν γιὰ τὸν Πυθαγορισμὸ καὶ τὸν Ὁρφισμό (Cf. A. L. Pierris, *Origin and Nature of Early Pythagorean Cosmogony*, ἐν K. Boudouris (ed.), *Pythagorean Philosophy*, 1992, pp. 135-139, ἴδιως pp. 138-9 καὶ σημειώσεις). Καὶ ὅπως ἦταν ἐπίσης γιὰ τὸν Σπεύσιππο, ἀν καὶ στὴν περίπτωσί του ἦταν ἐνδεδυμένο μὲ ὁρολογία μαθηματικοῦ συμβολισμοῦ, κυρίως κατὰ τὰ ἀρχικά του στάδια· cf. Frgs. 42; 43; 44; 49 etc. Tarán ‘Ο τύπος τῆς κοσμικῆς διαδικασίας διὰ τῆς ὅποιας ἡ πραγματικότης ἐκδιπλοῦται καὶ ἀνελίσσεται, καὶ ὁ Κόσμος βαθμιαῖα αὐξάνει καὶ ἀναπτύσσεται, ὑποδεικνύεται ὡς πρὸς τὸν Φιλόλαο καὶ τὸν κλασσικὸ Πυθαγορισμὸ ἀπὸ τὰ Θεολογούμενα Ἀριθμητικῆς p. 74. 10 Falco. ‘Η ἴδεα εἶναι νὰ συστοιχηθῇ ἢ ἀνάπτυξις τοῦ Σύμπαντος μὲ τὴν πρόοδο

ἀπὸ τὴν μονάδα πρὸς τὴν δεκάδα, καὶ νὰ θεωρηθῇ ἡ οὐσία τῆς κοσμικῆς ἔξελίξεως ὡς ἀριθμητικὴ προχώρησις: <σημεῖο (μονάς) - γραμμή (δυάς) - ἐπιφάνεια (τριάς)> (αὐτὲς οἱ φάσεις μποροῦν νὰ συμπληρωθοῦν ἀπὸ ibid. 85. 21; v. 82. 10 sqq. = Σπεύσιππος Fr. 28 Tarán) - σῶμα (τετράς) - ποιότης καὶ χρῶμα (πεντάς) - ψύχωσις (έξας) - νοῦς καὶ ὑγίεια καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ (sc. τοῦ Φιλολάου) λεγόμενον φῶς (έβδομάς) - ἔρως καὶ φιλία καὶ μῆτις ἢ λεπτή, ἐπιδέξια βαθεῖα σκέψις καὶ σοφία, καὶ ἐπίνοια ἢ ἀποκαλυπτικὴ καὶ αὐτογνωστικὴ σύλληψις (όγδοας) - <τελειότης (έννεας) - πλήρωμα τοῦ ὄντος, κοσμικὸν ὅλον (δεκάς)>. Ο Σπεύσιππος ἔχρησιμο ποίησε τὸ σχῆμα τοῦ Φιλολάου; cf. e. g. Fr. 28 Tarán.

- [6]. Ὁ Μάξιμος ὁ Ὄμολογητής ἔχει ἀντλήσει καὶ ἐν προκειμένῳ ἀπὸ τὴν Στωϊκὴν πηγήν.
- [7] Αὐστηρῶς εἰπεῖν οἱ Στωϊκοὶ διέκριναν μεταξὺ τοῦ κοσμικοῦ ὅλου (τοῦ συνόλου τῆς ἡνωμένης πνευματικῆς ὕλης) καὶ τοῦ συμπαντικοῦ παντός (τοῦ συνόλου ὄντος καὶ τοῦ ἀπείρου μὴ ὄντος ἐκτὸς τοῦ κοσμικοῦ ὅλου). Cf. II 522-525. Ἐν προκειμένῳ χρησιμοποιοῦνται ὅμως ἀδιαφόρως οἱ ὅροι, ἐπειδὴ τὸ θέμα δὲν ἀναφέρεται στὴν σχέσι τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος. Εννοοῦμε πάντοτε τὸ ὄν, δηλαδὴ τὴν πνευματικὴν ὕλην.
- [8] V. A. L. Pierris, First Principles etc., Excursus III On Spirit and Tension, ἐν K. Boudouris (ed.), *Hellenistic Philosophy* vol. II, p. 170 sqq.
- [9] Ἡ φύσις, ἡ καθολικὴ καὶ αἱ μερικαὶ (οὐ μόνον αὐτὴ ποὺ ἀνήκει εἰς τὸν φυτικὸν κόσμον κατὰ εἰδικὴν Στωϊκὴν χρῆσιν), εἶναι πῦρ τεχνικόν, ὅπως τὸ πρώτιστον Ὅν, ὁ Θεός. II 1133 (Γαληνός): φύσις ἐστὶ πῦρ τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἐνεργητικᾶς κινούμενον... φύσις ἐστὶ πνεῦμα ἐνθερμον ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον καὶ κατὰ τὰς σπερματικὰς δυνάμεις γεννῶν τε καὶ τελειοῦν καὶ διατηροῦν (τὸ ἀντίστοιχο ὄν). II 774 (Διογένης Λαέρτιος): τὴν μὲν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικόν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν, ὅπερ ἐστὶ πνεῦμα πυροειδὲς καὶ τεχνοειδές. Cf. II 1134. I. 171 (Cicero): Zeno igitur naturam ita definit, ut eam dicat ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem via. Censem enim artis maxime proprium esse creare et gignere, quodque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id multo artificiosius naturam efficere, id est, ut dixi, ignem artificiosum, magistrum artium reliquarum. Cf. II 1050.

(Τὸ πῦρ ἐμφανίζεται ὑπὸ τρεῖς μορφές: (φλεγόμενος) ἄνθραξ - φλόξ - αὐγή. II 612; 432 P. 142. 39; 427. Τὸ ἀρχέγονον πῦρ ἦταν φλὸξ κατὰ τὸν Κλεάνθη, αὐγὴ κατὰ τὸν Χρύσιππο, II 611). - Περὶ τοῦ πυρὸς ὡς κατ' ἔξοχὴν στοιχείου, cf. A. L. Pierris, *First Principles etc.*, Excursus IV: Principles, Ur-Element and Elements, *op. cit.* pp. 175-6.

[10] Κατὰ τὴν Διακόσμησιν ὁ ἀΐδιος θεὸς (Ζεὺς) περιορίζεται κατὰ τὴν οἰκείαν ὑλικὴν οὐσίαν του εἰς τὸ αἱθέριον οὐρανον πῦρ, ἢν καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα διήκει δι' ὅλης τῆς ὑλῆς παρέχον εἰς αὐτὴν τὴν ἴδιαν ποιότητά της κατὰ περίπτωσιν καὶ τὴν πληθὺν τῶν θεῶν συνιστῶν κατὰ τοὺς ὅλοσχερώτερους ἐπιμερισμούς του. Cf. II 1052 (‘Ωριγένης). II 1064 (Πλούταρχος); 1065; 1067; 1068 etc. Cf. II 1049; 1076 sqq. ; 526 sqq. καὶ πολλαχοῦ.

[11] Ἡράκλειτος B 65 DK = Fr. 55 Marcovich p. 296-300.

[12] Ὁ μηχανισμὸς ἐπανακυλώσεως κατὰ Κλεάνθη ἐκτίθεται στὸ κυρίως κείμενο ἀνωτέρῳ. (I 497 = "Ἄρειος Δίδυμος Fr. 38, Diels, *Doxographi Graeci*, p. 470). Ὁ Ζήνων, φαίνεται, χρησιμοποίησε πλέον ἀφηρημένη διατύπωσι (ibid. p. 469-470). Ἀπὸ τὶς τρεῖς μορφές τοῦ πυρὸς (φλεγόμενος ἄνθραξ, ἦτοι πῦρ ἐν οὐσίᾳ γεώδει, II 612 ἢ γῇ ἐκπυρωθεῖσα II 427 - φλὸξ δηλαδὴ φλεγόμενος μεταστοιχειωθεὶς ἀήρ, ἦτοι πῦρ ἐν ἀερῷδει οὐσίᾳ ἢ ἀήρ ἐκπυρωθείς, II 427 - αὐγὴ ἦτοι καθαρώτατον πυρὸς εἶδος, φῶς, ὄπως ἡ λάμψις τῆς φλογός (II 612), ἢ ἀστρικὴ στίλ-δη (II 788 p. 219. 10) καὶ ἡ ἥλιακὴ λαμπτηδών (II 433 p. 143. 16), τὸ αὐγοειδὲς πνεῦμα τῶν ὀφθαλμῶν II 856 p. 231. 20; II 869. Cf. II 860 p. 232. 18), ὁ Κλεάνθης συνέλαβε τὸ θεῖον πῦρ (τὴν πνευματικὴν ὑλην) ὡς φλόγα, ὁ δὲ Χρύσιππος ὡς αὐγὴ (II 611). Βεβαίως καὶ ὁ Χρύσιππος υἱοθέτησε ἐν μέρει τὴν κομψὴν Κλεάνθειο ἀντίληψι (Cf. II 604). Ἀλλὰ ὄπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὶς συνήθεις διατυπώσεις τῆς διαφορᾶς φλογὸς καὶ αὐγῆς, τὸ καθαρὸν πῦρ εἶναι ἡ αὐγὴ, ἀφοῦ ἡ φλὸξ εἶναι πῦρ ἐν ἀερῷδει οὐσίᾳ. Μετὰ τὴν ἔξαινάλωσι τοῦ παντὸς διακεκοσμη-μένου Συστήματος, τὸ πῦρ δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται ὑπὸ τὴν μορφὴ φλογὸς ἀλλὰ μόνον ὡς διαυγὴς λάμψις, ἀφοῦ δὲν διαθέτει πλέον ἄλλη ὑλη πρὸς τροφή, ἀλλη εἰδοποιημένη οὐσίᾳ νὰ καταδαπανήσῃ καταβροχθίζον αὐτήν. Ἀλλὰ ἐὰν τὸ πῦρ ὡς Λάμψις μπορῇ νὰ ὑπάρξῃ αὐτόνομα, τότε ἡ αὐτόματος σύνδεσις μεταξὺ τῆς σβέσεως

τοῦ πυρὸς καὶ τῆς ἐνάρξεως ἐνὸς νέου κοσμικοῦ κύκλου (μὲ τὸν ἀέρα ὡς τὸ πρῶτον προϊὸν τῆς σβέσεως τοῦ πυρὸς κ. λπ.) ποὺ χαρακτηρίζει τὴν Κλεάνθειο φυσικὴ διατύπωσι ἀπορρέει. Χρειάζεται ἔνας πλέον Ὁρφικὸς καὶ Γνωστικὸς τύπος ἐρμηνείας τοῦ Διατὶ μᾶς νέας ἀρχῆς. Καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς προσφέρεται ἀπὸ τὸν λογικόμυθο τοῦ Δίωνος Χρυσοστόμου (II 622 cf. 602), ὃ ὅποιος ἔτσι ἀποδεικνύεται ἐνδογενῶς συναρτώμενος πρὸς τὴν Χρυσίππειο θέσι.

- [13] Ἐναὶ ἴδιως ποιὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ σὲ δύο διάφορες συγκεκριμένες οὐσίες, ἀφοῦ αὐτὲς τότε θὰ ἥσαν ἀπαράλλακτες, ὅπως προελέχθη. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀντιστρόφου παρουσιάζεται φαινομένη σύγκρουσις τῶν πηγῶν. Ἐνδέχεται δύο ἴδιως ποιὰ νὰ συνυπάρχουν εἰς μίαν οὐσίαν κατὰ τὸν Στωϊκισμό; Ὁ Πλούταρχος (II 396) τὸ καταφάσκει, ὁ Φίλων Ἰουδαῖος (II 397) τὸ ἀποφάσκει. Ὁ Πλούταρχος στὸ εὔρυτερο χωρίο (*Περὶ τῶν Κοινῶν Ἔννοιῶν πρὸς τὸν Στωϊκὸν* §36), ἐπικρίνει πρῶτα τὴν Στωϊκὴ ἀντίληψι ὅτι ἀδύνατον νὰ ὑπάρχουν δύο ἀπαράλλακτα ὄντα στὸν Κόσμο. Ἐν συνεχείᾳ κατηγορεῖ τοὺς Στωϊκοὺς διότι δέχονται τὸ ἀντίστροφο, ἀναφέρεται ὅμως στὴν περίπτωσι τοῦ Σύμπαντος Κόσμου (cf. op. cit. p. 103. 16 Pohlenz). Τελειώνει δὲ μὲ τὸ παράδειγμα καὶ ἐπιχείρημα αὐτοῦ τοῦ Χρυσίππου. Κατὰ τὴν νῦν Διακόσμησι ὁ Λόγος καὶ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ὑφίστανται (οἵονεὶ ψυχὴ τοῦ Κόσμου) στὸ ὑπολειπόμενο οὐρανιοῦ αἰθέριο πῦρ ἐνῷ ὁ ἀΐδιος Θεὸς Ζεὺς ὑφίσταται ὡς Κόσμος (ὅπως ὁ ἀνθρωπος εἶναι τὸ συνολικὸ ὄν, ἡ δὲ λογικὴ ψυχὴ του ὑφίσταται στὸ ἡγεμονικὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου, τὴν καρδιὰ κατὰ κύρια Στωϊκὴ ἀποψι). Ὁ Θεὸς ἡ Κόσμος εἶναι τὸ ἴδιως ποιὸν τῆς ὅλης ὑλικῆς οὐσίας κατὰ τὴν Διακόσμησι. Ὁ Λόγος εἶναι τὸ ἴδιως ποιὸν τοῦ μέρους τῆς ὅλης οὐσίας ποὺ παραμένει κατὰ τὴν Διακόσμησι ὡς αἰθέριον πῦρ. Ὅταν γίνῃ ἡ ἐκπύρωσις, ὅλη ἡ οὐσία τοῦ Κόσμου ἔξαιθεροῦται, ὅπότε ὁ μὲν Λόγος ἔχει αὐξηθῆ ὥστε νὰ καλύπτῃ σύμπασα τὴν κοσμικὴ ὕλη, ὁ δὲ Κόσμος ἔχει ἀναχωρήσει εἰς τὴν Ψυχὴ του καὶ ὁ Θεὸς εἰς τὸν Λόγο του, ταυτιζόμενοι πρὸς αὐτά. Μία καὶ ἡ αὐτὴ τώρα πλέον οὐσία (πᾶσα ἡ κοσμικὴ ὕλη) φέρει καὶ τὸν Λόγο - Πρόνοια καὶ τὸν Θεὸ - Κόσμο ὡς δύο ἴδιως ποιούς. Loc. cit. p. 103. 16 sqq. : λέγει γοῦν Χρύσιππος ἐοικέναι τῷ μὲν ἀνθρώπῳ τὸν Δία καὶ τὸν Κόσμον τῇ δὲ ψυχῇ τὴν πρόνοιαν· ὅταν οὖν ἡ ἐκπύρωσις

γένηται, μόνον ἄφθαρτον δῆτα τὸν Δία τῶν θεῶν ἀναχωρεῖν ἐπὶ τὴν πρόνοιαν, εἴθ' ὁμοῦ γενομένους ἐπὶ μιᾶς τῆς τοῦ αἰθέρος οὐσίας διατελεῖν ἀμφοτέρους. Ὁ Κόσμος ἐν προκειμένῳ ἐννοεῖται ὁ ἴδιως ποιὸς τῆς ὅλης οὐσίας, καὶ ὅχι τὸ σύστημα τῆς παραγομένης ἐξ ἔαυτοῦ Διακοσμήσεως· II 526 (Διογένης Λαέρτιος): λέγουσι δὲ Κόσμον τριχῶς· αὐτὸν τε τὸν Θεὸν τὸν ἐκ τῆς ἀπάσης οὐσίας ἴδιως ποιόν, ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγένητος, δημιουργὸς ὥν τῆς Διακοσμήσεως, κατὰ χρόνων ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἔαυτὸν τὴν ἄπασαν οὐσίαν καὶ πάλιν ἐξ αὐτοῦ γεννῶν etc. II 528 ("Ἄρειος Δίδυμος"): τὸ γὰρ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιὸν προσαγορεύεσθαι <θεόν, οὐ> τὸ κατὰ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύτην διάταξιν ἔχον. διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν ἀΐδιον τὸν Κόσμον εἶναι φασι, κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν γενητὸν καὶ μεταβλητὸν κατὰ περιόδους ἀπείρους γεγονούιας τε καὶ ἐσομένας. καὶ τὸ μὲν ἐκ τῆς πάσης οὐσίας ποιὸν κόσμον ἀΐδιον εἶναι καὶ θεόν. Cf. II 527 (Στοβαῖος) p. 168. 14-15. II 590 (Κλήμης "Αλεξανδρεύς, ὁ ὅποιος μάλιστα ἀποδίδει τὴν πατρότητα τῆς θεωρίας στὸν Ἡράκλειτο). Ὁ Λόγος = Πρόνοια = Είμαρμένη εἶναι τὸ θεῖον πνεῦμα, τὸ ποιοῦν αἴτιον τὸ ἀχωρίστως ἐνοικοῦν ἐν τῇ ὑλικῇ οὐσίᾳ, τὸ ὅποιον οὐσιοῦται ἴδιως καὶ ἀμέσως ὡς αἰθέριον πῦρ, ὃν τὸ ἴδιως ποιὸν τοῦ αἰθερίου αὐτοῦ πυρός: διὰ αὐτὸν θεωρεῖται ὡς ψυχὴ καὶ νοῦς τοῦ Κόσμου τῆς Διακοσμήσεως καὶ ὡς οὐράνιος αἰθήρ. Cf. II 1045 (Πλούταρχος). I 530 (Cicero): Cleanthes autem, qui Zenonem audivit una cum eo (sc. τὸν Ἀρίστωνα), *tum ipsum mundum deum dicit esse, tum totius naturae menti atque animo tribuit hoc nomen, tum ultimum et altissimum atque undique circumfusum et extremum omnia cingentem atque complexum ardorem, qui aether nominetur, certissimum deum indicat.* (Cf. e. g. I 532 (Minucius Felix): Cleanthes enim mentem, modo animum, modo aethera, plerumque rationem Deum disseruit). Πρόκειται γιὰ συστηματικὴ ἀμφιλογία: Θεὸς εἶναι τὸ μὲν τὸ ἀχώριστο σύνθετο πνεύματος καὶ ὑλῆς στὸ σύνολό του (Κόσμος), τὸ δὲ ἡ ἴδιως πνευματικὴ ὑλη, τὸ αἰθέριον πῦρ θεωρούμενο εἴτε κατὰ τὴν στοιχειώδη (πῦρ) εἴτε κατὰ τὴν πνευματώδη (Λόγος κ. λπ.) ἄποψίν του.

"Ωστε δύο ἴδιως ποιὰ δυνατὸν νὰ συνυφίστανται στὴν αὐτὴ οὐσία ὅπως ὁ Θεὸς καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν πλήρως ἐξαιθερωμένη σύμπασα οὐσία. Ἀλλὰ ἐὰν τοῦτο δὲν ᾖτο δυνατόν, καὶ ἐπρεπε ἐν ἐκ

τῶν συνερχομένων ἴδιως ποιῶν, νὰ ἔξαφανισθῇ κατὰ τὴν σύμπτωσιν τῶν οὐσιῶν (ὅταν ὅλο τὸ ποσὸν τῆς ὑλικῆς οὐσίας μετεστοιχειοῦτο εἰς αἰθέριον πῦρ), τότε μᾶλλον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ θὰ ἔξελιπε παρὰ ὁ Θεός, μᾶλλον ἡ ψυχὴ καὶ πρόνοια τοῦ Κόσμου παρὰ ὁ Κόσμος. Αὐτὸ φαίνεται νὰ ἥταν τὸ νόημα τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Χρυσίππου τὴν ὅποιαν ὁ Φίλων παρερμήνευσε ἢ ἀπολυτοποίησε εἰς τὸ προαναφερθὲν χωρίον (II 397 = *Περὶ ἀφθαρσίας Κόσμου* §§ 47-51, p. 501-2 Mangey = p. 87. 15 - 88. 25 Cohn). Κατὰ τὸν ἐλληνίζοντα Ἰουδαῖο, ὁ Χρύσιππος προκατασκευάζει (ad hominem πιθανὸν καὶ ἔξ ἐνδόξων) ὅτι «δύο ἴδιως ποιοὺς ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἀμήχανον συστῆναι» (τὸ «ἀμήχανον» ἥδη ὑποδηλοῦ δυσχέρειαν ἐπινοήσεως καὶ ὅχι ἀντικειμενικὴ ἀδυνατότητα)· ἐν συνεχείᾳ προτείνει τὴν θεώρησι δύο ἀτόμων, τοῦ Δίωνος καὶ τοῦ Θέωνος, ἔτσι ὥστε ὁ μὲν Δίων νὰ εἶναι δόλοκληρος ὁ ἄνθρωπος, ὁ δὲ Θέων στερούμενος τοῦ ἐνὸς ποδός, καὶ ὑποθέτει ὅτι ἀποκόπτεται ὁ ἔνας ποὺς τοῦ Δίωνος. ‘Υποστηρίζει ὅτι εἶναι οἰκειότερον νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐφθάρη ὁ Θέων μᾶλλον ἢ ὁ Δίων (τὸ οἰκειότερο» ἐπίσης ὑπονοεῖ διαλεκτικὴ - μὲ τὴν Ἀριστοτελικὴ σημασία - καὶ ὅχι ἀποδεικτικὴ ἐπιχειρηματολογία). Πῶς αὐτός, ὁ δύοιος ἐφθάρη ὡς δόλοκληρος ἄνθρωπος, καὶ ὅχι ὁ Δίων ὁ δύοιος οὐδὲν ἔπαθε; Δεόντως, φησίν ἀναδεδράμηκε (cf. ἀνωτέρω τὸ «ἀναχωρεῖν τὸν Δία ἐπὶ τὴν πρόνοιαν κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν») γὰρ ὁ ἐκτμηθεὶς τὸν πόδα Δίων ἐπὶ τὴν ἀτελῆ τοῦ Θέωνος οὐσίαν, καὶ δύο ἴδιως ποιοὶ περὶ τὸ αὐτὸν ὑποκείμενον οὐ δύνανται εἶναι. τοιγαροῦν τὸν μὲν Δίωνα μένειν ἀναγκαῖον, τὸν δὲ Θέωνα διεφθάρθαι. (§49). Βεβαίως θὰ προέδιδε ἔλλειψι κατανοήσεως τῶν Στωϊκῶν θέσεων νὰ ἀπαντηθῇ ὅτι ὁ Θέων οὗτος ἡ ἄλλως δὲν ὑφίσταται ὄντως οὔτε πρὶν τὸν ἀκρωτηριασμό, ἀφοῦ (ὑποτίθεται) ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀμφότερους τοὺς πόδες· διότι μὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ δὲν θὰ ὑφίστατο καμμία ὄντότης ἐντὸς τοῦ Κόσμου, ἀφοῦ ὁ Κόσμος εἶναι ἐν συνεχὲς ὅλον καὶ τὰ πάντα εἶναι μέρη του. ‘Ωστε ἐκεῖνο ποὺ ἀληθῶς ἔπεται ἀπὸ τὸν Χρυσίππειο συλλογισμό, εἶναι ἡ ὅτι ἀμφότεροι ὁ Δίων καὶ ὁ Θέων συνυπάρχουν μετὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸ ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας (τοῦ μονόποδος ἄνθρωπίνου σώματος), ἡ ὅτι ὁ Θέων φθείρεται καὶ ὁ Δίων συνεχίζει νὰ ὑφίσταται ἀπωλέσας τὸν πόδα του. ‘Ο Χρύσιππος μᾶλλον ἐπιθυμοῦσε νὰ συναγάγῃ τὸ συμπέρασμα, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ δευτέρα ἐναλλακτικὴ λύσις εἶναι ἀτοπος, ἡ πρώτη εἶναι ἡ ἀληθής. ‘Υπόθεσις

ἡ ὁποία ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Φίλων χρησιμοποιεῖ τὴν δευτέρᾳ λύσι (τὴν ὁποίαν προσγράφει στὸν Χρύσιππο) γιὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τότε ἡ Ψυχὴ τοῦ Κόσμου μᾶλλον παρὰ ὁ Κόσμος φθείρεται κατὰ τὴν ἐκπύρωσι· §50-51: σκόπει δ' ὥδε· ὑποκείσθω τὸ μὲν ὥσανεὶ Δίων ὁ Κόσμος - τέλειος γάρ -, τὸ δὲ ὥσανεὶ Θέων ἡ τοῦ Κόσμου Ψυχὴ, διότι τοῦ ὄλου τὸ μέρος ἔλαττον, καὶ ἀφαιρείσθω, ὥσπερ ἀπὸ τοῦ Δίωνος ὁ πούς, οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ Κόσμου ὅσον αὐτοῦ σωματοειδές. Οὐκοῦν ἀνάγκη λέγειν ὅτι ὁ μὲν Κόσμος οὐκ ἔφθαρται ὁ τὸ σῶμα ἀφαιρεθείς, ὥσπερ οὐδὲ ὁ ἀποκοπεὶς τὸν πόδα Δίων, ἀλλ' ἡ τοῦ κόσμου ψυχὴ, ὥσπερ Θέων ὁ μηδὲν παθών. ὁ μὲν γὰρ κόσμος ἐπ' ἔλαττονα οὔσιαν ἀνέδραμεν, ἀφαιρεθέντος αὐτῷ τοῦ σωματοειδοῦς, ἔφθαρη δ' ἡ ψυχὴ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δύο ἴδιως ποιὰ εἶναι περὶ τὸ αὐτὸν ὑποκείμενον. [Ἡ Φιλώνειος διατύπωσις τῆς ἐκπυρώσεως εἶναι Πλατωνικὴ καὶ ὅχι Στωϊκή· γιὰ τοὺς Στωϊκοὺς καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι σωματική, κατὰ δὲ τὴν ἐκπύρωσιν δὲν ἀφαιρεῖται τὸ σωματικόν, ἀλλὰ ἡ Διακόσμησις, ἀπὸ τὸν κόσμο. Ἡ δομὴ ὅμως τοῦ ἐπιχειρήματος παραμένει ἀνέπαφος].

Ἐν ὅψει τῆς θετικῆς μαρτυρίας τοῦ Πλουτάρχου, ὁ Χρύσιππος ἵσχυρίζετο ἀντιθέτως τὸ συννάδον πρὸς τὴν δυνατότητα ὑπάρξεως δύο ἴδιως ποιῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οὔσιας: ὅτι δηλαδὴ καὶ ὁ Κόσμος καὶ ἡ Ψυχὴ του παραμένουν ἀφθαρτα κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν. - Ἡ συνυπόστασις δύο ἴδιως ποιῶν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑλικῆς βάσεως (ὑποκειμένης οὔσιας) ἀποτελεῖ εἰδικὴ περίπτωσι καὶ προϋποθέτει τὴν σύμπτωσι τῶν ίστοριῶν δύο ἴδιως ποιῶν ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο συμμερίζονται μία ὕλη. Δὲν εἶναι δυνατὸν δύο ἴδιως ποιὰ νὰ συνυπάρχουν στὴν ἴδια οὔσια καθ' ὅλη τὴν διάρκεια ἰσοχρόνου ὑπάρξεώς των, ἀφοῦ ἀκριβῶς τὸ ἴδιως ποιὸν συνίσταται ἀπὸ τὴν χαρακτηριστικὴ ἴδιότητα, τὸν συνολικὸν ἴδιο χαρακτήρα, ἐνὸς ὄντος στὴν συγκεκριμένότητά του. - "Ακρως σημαντικὴ εἶναι ἡ θεωρία αὐτὴ καὶ γιὰ τὸ θέμα τῶν ἐπιφανειῶν τῆς θεότητος.

[14] Ὁ Nietzsche τὸ συνέλαβε ὁδυνηρά, Ὁρφικὰ σχεδὸν καὶ Ἐμπεδόκλεια. - Τὸ ἐπίθετο αἰωνιότητος τῶν θείων ὄντοτήτων στὴν πρώτιστη παράδοσι ("Ομηρος, Ἡσίοδος, Ὁρφικά) εἶναι ἀειγενέτης, ἀειγενής, ἀειγνήτη: ὁ ἀεὶ γεννώμενος. Ἡ ἀτελεύτητος διάρκεια ἀπαιτεῖ διαρκῆ ἐπαναγέννησι. Cf. Πλούταρχος, Περὶ Ἰσιδος καὶ Ὁσίριδος, 57, 374D.

[15] Ἡ ταυτότητα τῶν ἀντιστοίχων χρονικῶν μερῶν στοὺς περιοδικοὺς

κύκλους δὲν ἔπειται ἀπὸ τὸ ἀπαράλλακτο τῶν ἔξελίξεων. Καὶ ἐὰν ἡταν ἀπολύτως ὅμοιοι οἱ διαδοχικοὶ ἐνιαυτοὶ ως πρὸς τὰ γιγνόμενα ἐν αὐτοῖς, ὁ νῦν χειμὼν θὰ διεκρίνετο τῶν προηγουμένων καὶ τῶν ἐπομένων κατὰ τὸν ἀριθμὸν (ἀπόλυτο ἢ σχετικὸ - συμβατικὸ) τῶν περιοδικῶν ἀνακυκλώσεων.

- [16] Ταῖς αὐτῶν ἐπικλήσεσι = διὰ τῶν μαγικῶν ἐπωδῶν. Ἡ ἀλλαγὴ εἰς αὐτῶν (Casaubon) ἐπικυκλήσεσι (Holsten, Huebner) ἢ περικυκλήσεσι (Diels, Wehrli) προσδίδει νόημα ἀπρόσφορο στὸ χωρίο, ὅπου δὲν γίνεται λόγος γιὰ περιοδικὲς ἐπανακυκλώσεις, ἀλλὰ γιὰ μελλοντικὸ χρόνο ὅπου ἄπαξ θὰ συντελεσθῇ ἀνάστασις νεκρῶν (Cf. Αἰνείας Γαζαῖος, Θεόφραστος, p. 72 Boissonade). Ἡ Ἰστορία τοῦ Κόσμου κατὰ τοὺς Μάγους παραδίδεται ἐπίσης γραμμικὴ (ἄν καὶ μὲ σαφῶς ὁρίζομενα στάδια καὶ ὀπισθοδρομοῦσες φάσεις): cf. e. g. Hopfner, *Plutarch, Ueber Isis und Osiris*, II Teil, p. 209-211. Ἡ μαρτυρία τοῦ Θεόπομπου στὸν Πλούταρχον, *Περὶ Ἰσιδος καὶ Οσιριδος*, (47) 370B-C, περὶ τῆς Κοσμικῆς Ἰστορίας κατὰ τοὺς Μάγους ως πάλης τοῦ Ὀρομάσδου πρὸς τὸν Ἀρειμάν, φαίνεται νὰ ὑπονοῇ μία μέγιστη περιοδικότητα μὲ πολλές ἐνδιάμεσες μεταξὺ τῶν ἄκρων φάσεις· τελειώνει μὲ τὴν ἀνάπαισι τοῦ σχεδιάσαντος τὴν ἔκβασι καὶ προνοήσαντος θεοῦ, οἷονεὶ τὸν ὑπνον του: τὸν δὲ ταῦτα μηχανησάμενον θεὸν ἡρεμεῖν καὶ ἀναπαύεσθαι χρόνον, ἀλλως μὲν οὐ πολὺν ως θεῷ, ὥσπερ <δ> ἀνθρώπῳ κοιμωμένῳ μέτριον. Ὑποδηλοῦται ἐπανάληψις τῆς ὅλης διαδικασίας, ἀμα τῇ ἀφυπνίσει· ἀλλὰ αὐτὸ ἀποτελεῖ μᾶλλον προσολὴ ἐλληνικῶν περιοδοποιήσεων στὸν περσικὸ χῶρο. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἴρανικὴ ἔξιστόρησις δὲν ἔχει οὐδὲν σημεῖο ἐπαφῆς πρὸς τὴν Στωϊκὴ σπερματικὴ ἀνάπτυξι.
- [17] Κατὰ τὸν Censorinus, *de die Natali*, XVIII, 11. Ὁ «Ἀέτιος» ἔχει 18.000 ἔτη (Diels, *Doxographi Graeci*, p. 364), ἀλλὰ πιθανώτατα πρόκειται περὶ σφάλματος «ἐκ μυρίων ὀκτακισχιλίων» ἀντὶ «ἐκ μυρίων ὀκτακοσίων», ὅπως προέτεινε ὁ Tannery, *Pour l' histoire de la Science Hellenique*, p. 168. 10. 800 = 30 x 360· 360 ἡμέρες ὑπολογίζονται γιὰ ἕνα κανονικὸ ἡλιακὸ ἔτος (12 μῆνες 30 ἡμέρων), καὶ 30 ἔτη ὁ Ἡράκλειτος ἀπέδιδε σὲ μία γενεά (A19), ὅπως καὶ ὁ Ζήνων ἶσως (I 133). Ὁ Μέγας ἐνιαυτὸς εἶναι ἔτοι μία γενεὰ μὲ «ἐνιαυτό» ἵσο πρὸς τόσα ἔτη ὃσες ἡμέρες ἔχει τὸ κανονικὸ ἔτος. Ἡ γενεὰ εἶχε γιὰ τὸν Ἡρά-

κλειτο ἀποφασιστικὰ περιοδικὸ χαρακτήρα: 30 ἔτη εἶναι τὸ ἐλάχιστο διάστημα κατὰ τὸ ὅποιο ὁ γεννῶν παρέχει τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένον γεννῶντα, δηλαδὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ πάππος· 14 ἔτῶν παράγει σπέρμα, στὰ 15 (14 καὶ 9 μῆνες) γεννᾶται υἱὸς, ὁ ὅποιος 14 ἔτῶν ἥτοι στὰ 29 ἔτη, ἢ ἀκριβέστερον στὰ 28 ἔτη 9 μῆνες, παράγει γόνιμον σπέρμα καὶ στὰ 30 (29 1/2) γεννᾶται ὁ υἱὸς τοῦ υἱοῦ. Πρόκειται γιὰ ἐπανάληψι τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως (Cf. Φίλων Ἰουδαῖος, *Quaestiones in Genesin* II, 5 Marcus p. 77). Ὁ ἀκριβέστερος λογισμὸς τῶν 29 1/2 ἔτῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν σεληνιακὴ περίοδο τῶν 29 1/2 ἡμερῶν. Ὁθεν ὁ Ἡράκλειτος ἐκάλει τὸν μῆνα γενεάν. (Ἰωάννης Λυδός, *Περὶ Μηνῶν*, III, 14). Η γενεὰ κατὰ τὸν Censorinus XVII, 2 δύνομάζεται ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο (A19) *orbis aetatis*, κύκλος ζωῆς, κύκλος βίου, κύκλος αἰώνος ὡς διάρκεια περιόδου ζωτικότητος.

- [18] Η προηγουμένη σημείωσι. Η ἴδεα ὅτι ἡ Ἡράκλείτειος περιοδικότης ἀνάγεται ἀπλῶς εἰς ἀστρονομικὴ ἐπανακύλωσι (e. g. Marcovich, p. 347) εἶναι ἀνεπαρκής. Βεβαίως καὶ οἱ δύο πηγὲς (τόσο ὁ Censorinus ὃσο καὶ ὁ «Ἀέτιος» κατὰ τὴν πληρέστερη ἐκδοχὴ τοῦ Στοβαίου) ἀναγράφουν τὴν περὶ Ἡράκλείτου διξιογραφικὴ πληροφορία σὲ χωρίο ὅπου προηγεῖται ἀστρονομικὸς δρισμὸς τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ: ἡ ἀποκατάστασις τῶν δύο φώτων (Ἡλίου καὶ Σελήνης) καὶ τῶν πέντε πλανητῶν ἐπ' εὐθείας στὸν αὐτὸν οὐράνιο τόπο. Ἀλλὰ αὐτὸς ἀποτελεῖ μεταγενέστερο καὶ μαθηματικότερο δρισμὸ τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ· ἡ ἔννοια προϋπῆρχε ἐπὶ φυσικωτέρας βάσεως. Ὁ κανονικὸς ἐνιαυτὸς συνιστᾷ κύκλο ἐπαναλήψεως δύμοιών (μετεωρολογικῶν, κλιματολογικῶν καὶ παραγωγικῶν) φαινομένων, τὴν διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν. Ἀντιστοίχως ὁ Μέγας Ἐνιαυτὸς ἥταν ἀποκατάστασις φιλικὴ καὶ πλήρης τῶν πάντων. Ἐφαρμοζόμενος στὸ Κοσμικὸ Ὁλο ἐσήμαινε ἐπανάληψι τῆς κοσμικῆς διαδομῆς στὰ θεμελιώδη τῆς τουλάχιστον σημεῖα. Προσυπακούεται μία κάποια *renovatio mundi*, ἀνάλογος τουλάχιστον μὲ αὐτὴν ποὺ συμβαίνει ὅταν ὁ ἄνθρωπος καταλείπῃ ἐγγονό, παρέχῃ δηλαδὴ υἱὸ γεννῶντα, καὶ ἔτσι ἐπαναλαμβάνεται καὶ διπλασιάζεται ἡ δική του παρουσία καὶ λειτουργία στὸν Κόσμο. - Ἡ ἀστρονομικὴ ἐρμηνεία τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ ἀπαντᾷ ἥδη στὸν Ἀριστοτέλη (*Προτρεπτικός*, Fr. 19 Ross). Στὸν Πλάτωνα ἡ περιοδικότης ἔχει σχέσι μὲ τὴν φορὰ καὶ ἀφορία φυτῶν καὶ ζώων· *Πολιτεία* Η, 546A: *οὐ μόνον*

φυτοῖς ἐγγείοις, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπιγείοις ζῷοις φορὰ καὶ ἀφορίᾳ ψυχῆς τε καὶ σωμάτων γίγνονται ὅταν περιτροπαὶ ἑκάστοις κύκλων περιφορὰς συνάπτωσι βραχυδίοις μὲν βραχυπόρους, ἐναντίοις δὲ ἐναντίας. Οἱ περιτροπὲς συνάπτουν τὸ τέλος πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀποτελουμένης ἔτσι κυκλικῆς περιόδου: ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀρχὴ γενέσεως γιὰ κάθε εἶδος καὶ ἡ περίοδος μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἀναλόγως τῆς διάρκειας ζωῆς τοῦ εἰδους. (Ἡ ἴδεα σχετίζεται πρὸς τὸν Ἡρακλείτειο ὄρισμὸν τῆς γενεᾶς). Ὁ Censorinus ἀναφέρει τέτοια περίοδο διάφορο ἀπὸ τὶς ἀστρονομικῶς ὄριζόμενες, μὲν διάρκεια ὅμως δωδεκαετῆ, *de Die Natali*, XVIII, 6-7: proxima est hanc magnitudinum quae vocatur δωδεκαετηρίς (cf. τὶς Ὁρφικὲς Δωδεκαετηρίδες, OF p. 268 sqq. μὲν Ὁρφικὸν Μέγα Ἐνιαυτὸν 120. 000 ἔτῶν, OF 250). huic anno Chaldaico nomen est, quem genethliaci (sc. οἱ ἀστρολόγοι) non ad solis lunaeque cursus, sed ad observationes alias habent adcommodatum, quod in eo dicunt tempestates frugumque proventus ac sterilitates, item morbos salubritatesque circumire. Ἡ Δωδεκαετηρίς τοῦ Διὸς (στὰ Γεωπονικὰ I, 12) περιγράφει ἀκριβῶς φαινόμενα μετεωρολογικὰ καὶ κλιματολογικά, ἀφορῶντα εἰς φορὲς καὶ ἀφορίες, ὑγίεια καὶ νόσους, ἀναλόγως τῆς θέσεως τοῦ πλανήτου Διὸς στὰ ζῷδια. Ὁ Ζεὺς ἔχει ἐνιαυτὸν 12 γηῖνων ἔτῶν («Ἄετιος», Diels, *Doxographi Graeci*, p. 363). Cf. Manilius, *Astronomicon*, III, 547. Ἀλλὰ ἡ συγκεκριμένη ἀστρολογικὴ αὐτὴ ἐφαρμογή, Χαλδαϊκῆς καταγωγῆς, δὲν χαρακτηρίζει ἀναγκαίως τὴν σύλληψιν: ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει κύκλους γεννήσεως διαφόρου διαρκείας γιὰ τὰ διάφορα εἴδη, προχωρεῖ δὲ καὶ ὅρίζει τὸν ἀριθμὸν τοῦ «ἀνθρωπείου γεννητοῦ» (546B sqq.). Ὅπάρχει ὅμως καὶ ἔνας κοσμικὸς ἀριθμός, μία κοσμικὴ περίοδος: ἔστι δὲ θείω μὲν γεννητῷ περίοδος, ἢν ἀριθμὸς περιλαμβάνει τέλειος. Θεῖον γεννητὸν = Κόσμος. Ὁ κοσμικὸς κύκλος ἀναφέρεται στὴν γένεσι ἐποιμένως τοῦ Κόσμου, καὶ στὴν ἀναγέννησί του. - Παρόμοια θεμελιώδης περίοδος δὲν φαίνεται νὰ ὑπῆρχε στὴν Βαβυλώνιο θεολογικὴ ἀστρονομία, ἀπὸ τὴν ὅποια ἀναμφισβήτητα προέρχεται ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ὁ ἀστρονομικὸς ὄρισμὸς τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ. Στὸν περίφημο Βαβυλώνιο λόγιο Βηρόσσο (γεννηθέντα κατὰ τὸ 350-340 π. Χ., Schnabel, *Berossos*, p. 6, cf. Test. 1 καὶ 3, Fr. 1; Fr. Gr. H. 680T 1; 2; F1, 1. Τὸ ἔργο του ἐλληνιστὶ Βαβυλωνιακὰ ἢ Χαλδαϊκὰ ἀφιέρωσε στὸν 'Αντίοχο Α' (T3 Schnabel = T2 Jacobi) περὶ τὸ 280 π. Χ. περίπου τὸ ἀργότερο): ἐκεῖ ὑπάρχει πλήρως ἀνεπτυγμένος ὁ Μέγας ἀστρονο-

μικὸς Ἐνιαυτὸς, ὁριζόμενος ἀπὸ τὴν σύμπτωσι πάντων τῶν πλανητῶν (μετὰ τῶν φώτων), συνδυαζόμενος μὲ τὴν φυσικὴ διαδοχὴ ἐποχῶν (σύμπτωσις πλανήτων στὸν Καρκίνο, ἀρχὴ κοσμικοῦ θέρους καὶ ἔκπύρωσις - σύμπτωσις πλανήτων στὸν Αἰγύκεω, ἀρχὴ κοσμικοῦ χειμῶνος καὶ κατακλυσμού). Seneca, *Naturales Quaestiones*, III, 29, 1 (= Fr. 37 Schabel = Fr. Gr. H. F21): Berosos, qui Belum interpretatus est, ait ista (sc. θεύματα ποταμῶν ἀναρρηγνύντα τὸ ἔδαφος καὶ κατακλύζοντα τὴν γῆ) cursu siderum fieri; adeo quidem affirmat, ut *conflagrationi* atque *diluvio* tempus assignet: *arsura enim terrena* contendit, quandoque omnia sidera, quae nunc diversos agunt cursus, in Cancrum convenerint (sic sub eodem posita vestigio, ut recta linea exire per orbes omnium possit - πρόκειται δηλαδὴ γιὰ ἀπόλυτη σύνοδο -); *inundationem* futuram, cum eadem siderum turba in Capricornum convenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur (= αἱ θεριναὶ καὶ χειμεριναὶ τροπαί): magnae potentiae signa, quando in ipsa mutatione anni momenta sunt. Ἡ Ἑλληνικὴ ἡ μὴ ἐπίδρασις στὴν διαμόρφωσι αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἔχει ἀντιλογήθη. Cf. e. g. Schabel *op. cit.* p. 182-4. Ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ ἴστορικὴ χρονολογία τοῦ Κόσμου κατὰ Βηρῶσσο δὲν συνάδει πρὸς τὴν σαφῇ θέσι τοῦ ἀνωτέρῳ ἀποσπάσματος. Ὁ Κατακλυσμὸς κατὰ τὶς Βαβυλωνιακὲς πηγὲς δὲν ἐσήμαινε ὅλοσχερῆ καταστροφὴ τοῦ Κόσμου, ἀφοῦ λέγεται ὅτι διεφυλάσσοντο πινακίδες προκατακλυσμαῖες (Cf. e. g. Schnabel *op. cit.* p. 175). Ἐπρόκειτο γιὰ καταστροφὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μόνον, ὅπως στὴν Παλαιὰ Διαθήκη (Βηρῶσσος FGrH 680 F4 §14 = Fr. 34 Schnabel). Ὁ Βηρῶσσος παρέδιδε εἰς τὸ Β' βιβλίο τῆς συγγραφῆς του ἀναλυτικῶς τὰ τῶν 10 προκατακλυσμαίων Βασιλέων μὲ τοὺς χρόνους διαδοχῆς των· συνολικὰ συνήγοντο 120 σάροι (βαβυλωνιακὴ μονὰς χρόνου, 1 σάρος = 3.600 ἔτη) ἥτοι 432.000 ἔτη. (Fr. 27a; 29; 29a-b-c Schnabel = FGrH F1 §9; 3 §13). Οἱ Βαβυλωνιακὲς καταγραφὲς (ἴδιως ἀστρονομικῶν φαινομένων) ἐφέροντο ἀνερχόμενες εἰς 480.000 ἔτη (Ἄφοικανὸς Fr. 5 Schnabel, Plinius VII §193 = Fr. 6 Schn. Ἀλέξανδρος Πολυΐστωρ Fr 1. Στὸν τελευταῖο, τὸ ἔλληνικὸ κείμενο τοῦ Συγκέλλου πρέπει νὰ διορθωθῇ ἀπὸ τὴν Ἀρμενικὴ μετάφραστο *ibid.* : Ἀναγραφὰς δὲ πολλῶν ἐν Βαβυλῶνι φυλάσσεσθαι μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἀπὸ ἐτῶν που <υπ>, ὑπὲρ μυριάδων <σ>ιε περιεχούσας χρόνον) ἥ 473.000 (Διόδωρος, II, 31, 9 = Fr. 4 Schn.) ἥ 470.000 (Cicero, *De Divinatione* I, 19, §36

= Fr. 3 Schn. , *ibid.* II, 46, §97 = Fr. 3a Schn.). Τὸ τελικὸ σημεῖο στὴν Ἰστορία τοῦ Βηρώσσου ἀπετέλει ὁ θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (cf. Fr. 4 Schn.). Τὰ γράμματα, τὴν Ἀστρονομίαν καὶ σύμπαντα τὸν πολιτισμὸ παρέδωσε στοὺς Βαβυλωνίους, τὸ μυθικὸ τέρας Ὡάννης (ἰχθὺς μὲ ὑποπεφυκυῖα κεφαλὴ καὶ πόδες ἀνθρώπου). Fr. 8-9 Schn. = FrGrH F1 §4-5. Ὁ Ὡάννης παρέδωσε καὶ τὰ περὶ πολιτικοῦ βίου καὶ συντεταγμένης πολιτείας (Fr. 8 p. 254 Schn. = FrGrH F1 §5). Ὁ πρῶτος καταγεγραμμένος βασιλεὺς Ἀλωρος ἐπομένως θὰ πρέπη νὰ ἀκολουθῇ σχετικὰ σύντομα μετὰ τὴν ἐμφάνισι τοῦ Ὡάννου. "Ωστε ἡ βασιλεία του ἄρχεται περὶ τὰ 480.000 ἔτη πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς βασιλείας του μέχρι τοῦ Κατακλυσμοῦ μεσολάβησαν 432. 000 ἔτη. "Αρα ὁ κατακλυσμὸς συνέδη περὶ τὰ 48.000 ἔτη πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Εἰδικώτερα καὶ κατὰ τὰ παρεχόμενα λεπτομερέστερα χρονολογικὰ δεδομένα τοῦ Βηρώσσου, ἀπὸ τοῦ Κατακλυσμοῦ μέχρι (μὴ περιλαμβανομένου) τοῦ ὀνομαζομένου Phulos ἢ Pulos (Pulu = Tiglatpileser III 745-727 π. Χ. , ὁ Πῶρος τοῦ Πτολεμαϊκοῦ Κανόνος), Χαλδαίου, ὁ ὅποις ἔξεστράτευσε κατὰ τῆς Ἰουδαίας, ἔτη κατὰ Βηρώσσου 34.572 (Fr. Gr. H. F5 §§ 20-27 = Fr. 39 Schn.). Θέτοντες τὴν ἀρχὴν τοῦ Phulos στὸ 745 π. Χ. , συνάγομε γιὰ τὸν Κατακλυσμὸ 34.572 + (745-323) = 34.994 ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. "Ωστε ὁ "Ἀλωρος τίθεται 432.000 + 35.000 = 467.000 ἔτη πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (Τὸ Βηρωσικὸ χρονολογικὸ σχῆμα τοῦ Schnabel op. cit. p. 176 κατὰ πᾶσαν περίπτωσι δὲν εἶναι ὀρθό, ἀν καὶ βεβαίως οἱ μυθικοὶ ἀριθμοὶ πρέπει νὰ ἐκφρασθοῦν σὲ ἀκέραια πολλαπλάσια σάρων (3600 ἔτη), νήρων (600 ἔτη) καὶ σώσσων (60 ἔτη)). Οἱ πληροφορίες ποὺ παρέσχε ὁ Ὡάννης γιὰ τὴν πρὸ αὐτοῦ κοσμικὴ κατάστασι καὶ ἴστορία ἐκάλυψαν τὸ διάστημα μέχρι 2.150.000 ἔτη (v. *supra*) πρὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Τὸτε λοιπὸν τοποθετεῖται ἡ ἀρχὴ γενέσεως τοῦ Κόσμου. Προκύπτει χρόνος ἀπὸ ἀρχῆς Κόσμου μέχρι Κατακλυσμοῦ περίπου 2.150.000 - 35.000 = 2.115.000 ἔτη. Τόσος θὰ εἶναι καὶ ἀπὸ Κατακλυσμοῦ μέχρι τέλους τοῦ Κόσμου, ποὺ θὰ συμβῇ συνεπῶς μετὰ περίπου 2.115.000 - 35.000 - (1995 + 323-1) = 2.077.683 ἔτη ἀπὸ τώρα. - Ἀλλὰ ἡ ἀρχὴ (καὶ τὸ τέλος) τοῦ Κόσμου κατὰ τὴν ἀνεπτυγμένη θεωρία τοῦ Βηρώσσου Fr. 37 Schn. (v. *supra*) πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐκπύρωσις, ἀφοῦ Κατακλυσμὸς ἔχει συμβῆ. "Ομως ἡ Ἱερὰ παράδοσις τοῦ Ὡάννη περὶ τῆς Κοσμικῆς γενέσεως ἀρχεται, ὡς εἰκὸς γιὰ Βαβυλωνιακὴ Κοσμο-

γονία, ἀπὸ τὸ ὕδωρ. (Fr. 12 Schnabel = FrGrH F1, §§ 6-9). Ἡ θεωρία τῆς κυκλικῆς περιόδου μεταξὺ κοσμικοῦ χειμῶνος καὶ κοσμικοῦ θέρους, μεταξὺ κατακλυσμοῦ καὶ ἐκυρώσεως, ἀντίκειται πρὸς τὴν Βαβυλωνιακὴν διήγησιν.^{19]} Ισως τὸ γεγονός αὐτὸν νὰ ὑποστηρίζῃ τὸν χωρισμὸν ποὺ κάμνει ὁ Jacobi μεταξὺ τοῦ γνησίου Βαβυλωνίου Βηρώσσου καὶ ἐνὸς ψευδο-Βηρώσσου ποὺ οἱ πηγὲς πληροφοροῦν ὅτι διέτριψε στὴν Κᾶ, στὸν ὄποιο ἀποδίδει καὶ τὸ ἀπόσπασμα περὶ τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο ὅμως νὰ καταφύγῃ κανεὶς εἰς τὸσο δραστικὰ μέτρα. Ο *Βηρώσσος ἐπηρεασμένος* ἀπὸ τὸ Ἐλληνικὸν πνεῦμα, ἐνέταξε στὶς Βαβυλωνιακὲς κοσμογονικὲς καὶ ἴστορικὲς διαδοχὲς καὶ στὶς ἀστρονομικὲς χαλδαϊκὲς ἀντιλήψεις, λογικομυθικὴ ὁργάνωσι καὶ φιλοσοφικὸν στοχασμὸν ἀπὸ τὴν ἔλληνικὴν περιοδολογίαν. Τὸ συμπέρασμα εἶναι μόνον ὅτι γιὰ τὴν ἔρμηνεία τῆς περιοδολογίας αὐτῆς στὴν δάσι της δὲν χρειάζεται νὰ προσφεύγωμε στὴν Βαβυλωνία. Ἡ Χαλδαϊκὴ σκέψης εἶναι ἐξ ἄλλου σταθερὰ προσανατολισμένη στὴν ὕδατάδη ἀρχὴ τοῦ παντός, ὅχι στὴν πύρινη. - Τέλος ἡ Στωϊκὴ θεωρία δὲν ἔχει καμία δομικὴ ὅμοιότητα οὕτως ἢ ἄλλως πρὸς τὸν Βηρωσσικὸν Μέγαν Ἐνιαυτό. Δὲν ὑπάρχουν δύο πόλοι, πυρὸς καὶ ὕδατος μεταξὺ τῶν ὄποιων παλινδρομεῖ ὁ Κόσμος. Ο *Κατακλυσμὸς ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὴν ἐκπύρωσιν ὡς ἡ σβέσις τοῦ τὰ πάντα καταναλώσαντος πυρὸς* (Κλεάνθης, v. *supra*). Τὰ πρῶτα βήματα τῆς Στωϊκῆς Κοσμογονίας περιγράφονται σαφῶς: v. Διογένης Λαέρτιος VII, 136 (I 102 = II 580): *κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν καθ' αὐτὸν ὄντα* (sc. τὸν θεόν, τὸ θεῖον πνευματικὸν πῦρ) *τρέπειν τὴν πᾶσαν οὐσίαν δι' ἀέρος εἰς ὕδωρ· καὶ ὥσπερ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα περιέχεται, οὕτω καὶ τοῦτον σπερματικὸν λόγον ὄντα τοῦ κόσμου τοιόνδ' ὑπολείπεσθαι ἐν τῷ ὑγρῷ, εὔεργον αὐτῷ ποιοῦντα τὴν ὑλην πρὸς τὴν τῶν ἔξῆς γένεσιν etc.* Cf. II 581; 579; 590. Αρειος Δίδυμος Fr. 38 = Diels, *Doxographi Graeci*, pp. 469-470 (ἐν I 102). Απὸ τὸν σπερματικὸν Ωκεανὸν συνίστανται πρῶτον τὰ τέσσαρα στοιχεῖα (ἡ γῆ καθιζάνει στερεμνούμενης ἰλύος, ὁ ἀήρ ἀναφέρεται δι' ἔξατμίσεως, τὸ πῦρ ἀνάπτεται διὰ ἄκρας μανώσεως), καὶ ἐν συνεχείᾳ διαρθρώνεται ἡ ὅλη κοσμικὴ φαντασμαγορία τῆς Διακοσμήσεως. Cf. II 580 = I 102; II 413; II 416; 418; 439; 440; 444.

[19] Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη πάντες οἱ πρὸς αὐτοῦ φιλόσοφοι θεωροῦν γενητὸν τὸν Κόσμον. Περὶ Οὐρανοῦ, 279b12: γενόμενον μὲν οὖν ἀπαντες

εῖναι φασιν. "Οντως ἡ Ἀριστοτελικὴ Τελεολογία εῖναι ἡ πρώτη διαρθρωμένη θέσις αἰωνιότητος τῆς Διακοσμήσεως. Στὸν Ἀριστοτέλη ὑπάρχει ἥδη ρητῶς ἡ ἴδεα Κοσμικοῦ Ἐνιαυτοῦ, ὃ ὅποιος, ὅπως ὁ ἥλιακὸς ἐτήσιος, ἔχει τὸν Μέγα Χειμῶνα καὶ, συνακτέον, τὸ Μέγα Θέρος, περιόδους μεγίστης ὑγρασίας καὶ ξηρασίας. Ὁ Κατακλυσμὸς τοῦ Μεγάλου Χειμῶνος ὅμως δὲν πλήττει τοὺς αὐτοὺς τόπους, οὕτε σημαίνει ὀλικὴ καταστροφὴ τοῦ κόσμου, ἀφοῦ ὁ κόσμος εἶναι ἀΐδιος. Μετεωρολογικά, Α, 352α28 sqq. : ἀλλὰ πάντων τούτων αἴτιον ὑποληπτέον ὅτι γίγνεται διὰ χρόνων είμαρμένων, οἷον ἐν ταῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὥραις χειμῶν, οὕτω περιόδου τινὸς μεγάλης μέγας χειμὼν καὶ ὑπερβολὴ ὅμβρων. αὗτῇ δ' οὐκ ἀεὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς τόπους, ἀλλ' ὥσπερ ὁ καλούμενος ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμός· καὶ γὰρ οὗτος περὶ τὸν Ἑλληνικὸν ἐγένετο μάλιστα τόπον, καὶ τούτον περὶ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἀρχαίαν... ἐπεὶ δ' ἀνάγκη τοῦ ὅλου γίγνεσθαι μὲν τινα μεταβολήν, μὴ μέντοι γένεσιν καὶ φθοράν, εἴπερ μένει τὸ πᾶν, ἀνάγκη, καθάπερ ἡμεῖς λέγομεν, μὴ τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ τόπους ὑγρούς τ' εἶναι... καὶ ξηρούς. Τὸ «καθάπερ ἡμεῖς λέγομεν» φαίνεται νὰ διαφοροποιεῖ καὶ ἔξειδικεύει τὴν ἀριστοτελικὴ σύλληψιν ἡ περιοδολογία τῶν ἄλλων θὰ ὑπέθετε τὴν πλήρη καταστροφὴ καὶ Κοσμικὴ Ἀναγέννησι, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν γενικὴ ἀρχαϊκὴ τροπικότητα σκέψεως κατὰ τὴν ὅποια, ὅπως δηλώνει ὁ Ἀριστοτέλης, ὑπάρχει καὶ χρονικὴ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὁρίζει ἐπίσης τὸν Μέγα Ἐνιαυτὸν ἀστρονομικῶς. Ὁ Censorinus τὸν ὁρίζει σὲ χωρίο ἀναφερόμενο στὸν Ἀριστοτέλη: εἶναι ἡ σύμπτωσις τῶν πέντε πλανητῶν καὶ τῶν δύο φώτων στὸ ἴδιο ζώδιο, *de Die Natali* XVIII, 11. (Φυσικὰ ὁ Censorinus υἱοθετεῖ τὴν ἀπόλυτο καταστροφὴ καὶ ἀπόλυτο παλιγγενεσία). Ὁ Ὄλυμπιόδωρος, *Σχόλια εἰς Ἀριστοτέλους Μετεωρολογικά* I, 14, 1, προσδιορίζει τὰ ζώδια εἰς τὰ ὅποια συμπίπτοντες οἱ πλανῆτες προκαλοῦν κατακλυσμὸν καὶ ἐκπύρωσι, αἵτιολογεῖ δὲ τὸ πρᾶγμα: μέγας δέ ἐστιν ὁ χειμῶν, ἥνικα πάντες ἐν χειμερινῷ ζωδίῳ γένωνται, ἥ ὑδροχόῳ ἥ ἰχθύσι. μέγα δέ ἐστι θέρος, ὅταν πάντες ἐν θερινῷ ζωδίῳ γένωνται, ἥ λέοντι ἥ καρκίνῳ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος μόνος ἐν λέοντι μὲν γινόμενος ποιεῖ θέρος, ἐν αἰγοκέρωτι δὲ χειμῶνα, καὶ οὕτω γίνεται ὁ ἐνιαυτὸς οὗτω κληθεὶς διὰ τὸ εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ φέρειν τὸν ἥλιον [sc. ἐν αὐτῷ - ἐνιαυτός], ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθίσταται, τοιαύτη ἐστι <καὶ ἡ> διὰ (ἡ χειρογραφικὴ παράδοσις ἔχει: τὶ οὖν ἐστι διὰ - τὸ

όποιο στερεῖται νοήματος) πολλοῦ χρόνου πάντων τῶν πλανητῶν γινομένη τάξις, ἥτις ποιεῖ τὸν μέγαν ἐνιαυτόν. εἰ γὰρ πάντες οἱ πλανῆτες κατὰ κορυφὴν γινόμενοι (ἥτοι κατὰ τὸν μεσημβρινὸν στὸ μέσον τῆς ἡμέρας) θερμαίνουσιν, ὥσπερ καὶ ὁ ἥλιος, ἀφιστάμενοι δὲ τούτουν ψύχουσιν, οὐκ ἀπεικὸς πάντας κατὰ κορυφὴν γινομένους ποιεῖν μέγα θέρος, ἀφισταμένους δὲ χειμῶνα etc.

- [20] V. *supra*, Cf. e. g. Θεόφραστος, *Φυσικαὶ Δόξαι*, Fr. 1, (Diels *Doxographi Graeci*, p. 476. 1). Καί, *in primis*, Ἀριστοτέλης, *Περὶ Οὐρανοῦ*, 279b12 sqq.
- [21] "Οπως οἱ νέοι καὶ σύγχρονοι ὑπέθεσαν ἀσυνέτως" cf. e. g. Burnet, *Early Greek Philosophy*, p. 161.
- [22] V. A. L. Pierris, Origin and Nature of Early Pythagorean Cosmogony, ἐν K. Boudouris (ed.), *Pythagorean Philosophy*, 1992, pp. 126-162.
- [23] V. A. L. Pierris, Excursus I A: Symbolic and Mathematical Pythagoreanism: Early History, στὴν μελέτη μου *Hellenistic Philosophy: Continuity and Reaction in an Oecumenical Age*, ἐν K. Boudouris (ed.): *Hellenistic Philosophy* vol. I, 1993, pp. 145-7.
- [24] Τὸ δόγμα τοῦ Πυρὸς ὡς Ἀρχῆς. Ἡ γνώμη ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ὑπῆρξε μαθητής του (Σούδα s. v. Ἡράκλειτος = 18 A 1a DK) εἶναι ὕστερη, ἀπομεμονωμένη καί, μᾶλλον προδολὴ τῆς ὅμοιότητος τῆς διδασκαλίας των. V. 22 A 1 §5 DK. Ἡ ἐπίδρασις ἦταν ἵσως ἀντίστροφη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶναι οἱ δομικὲς ἀναλογίες ποὺ ἔχουν σημασία.
- [25] Ἡ θεωρία μπορεῖ νὰ ἀνεπτύχθῃ ἀνεξάρτητα, παράλληλα ἢ καὶ ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν Ἡρακλείτειο σύλληψι, ἡ ὅποια ἐπίσης χρησιμοποιεῖ ἴδιωματικὰ τὸ Πυθαγόρειο δόγμα τῶν ἀντιθέτων.
- [26] Εἶναι μᾶλλον χαρακτηριστικὸς ὅτι *Βαδυλώνιος* εἶναι ὁ μόνος Στωϊκὸς τοῦ ὅποίου τὴν ἐκτίμησι γιὰ τὴν διάρκεια τῆς κοσμικῆς περιόδου γνωρίζομε. Ὁ συνεπὴς Στωϊκισμὸς πρέπει νὰ ἀγνοῇ, φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικά, τὸν ἀριθμό: μόνο τὸ ὃν ποὺ ἐπιδιώνει στὴν ἐκπύρωσι καὶ τὴν παλιγγενεσία μπορεῖ νὰ τὸν γνωρίζῃ. Καὶ αὐτὸς εἶναι μόνον ὁ Ζεὺς - Κόσμος, ὁ κοσμικὸς Λόγος. Ἀποκλειστικὰ ἐπομένως ἀπὸ μαντεία ἐκ Διὸς καὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ Λόγου τοῦ Κόσμου εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ στοὺς ἀνθρώπους. - Οἱ Στωϊκοὶ ἔρμηνευαν

ἀκόμη καὶ τὴν Ἡσιόδειο διάρκεια ζωῆς τῶν Ναιάδων Νυμφῶν ὡς διάστημα τῆς κοσμικῆς περιόδου, στὸ τέλος τῆς ὅποιας πάντες οἱ Δαιμονες καὶ Θεοὶ πλὴν Διὸς θνήσκουν ἀναγεννώμενοι κατὰ τὴν σύστασι τοῦ ἐπομένου κύκλου. Τὸ περίφημο Ἡσιόδειο ἀπόσπασμα [Fr. 304 Merkelbach καὶ West] ἔχει ὡς ἔξῆς:

ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρους κορώνη
ἀνδρῶν ἡβώντων· ἔλαφος δέ τε τετρακόρωνος·
τρεῖς δ' ἔλαφους ὁ κόραξ γηράσκεται· αὐτὰρ ὁ φοῖνιξ
ἐννέα τοὺς κόρακας· δέκα δ' ἡμεῖς τοὺς φοίνικας
νύμφαι ἐϋπλόκαμοι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοι.

Ἡ ζωὴ τῶν νυμφῶν διαρκεῖ λοιπὸν $10 \times 9 \times 3 \times 4 \times 9 = 9.720$ γενεές ἀνθρώπων. Ὁ Ἡσίοδος γράφει «γενεὰς... ἡβώντων» ἢ «γενεὰς... γηράντων» (v. apparatus criticus στὴν ἔκδοσι Merlebach καὶ West). Ὁ Πλούταρχος ποὺ παραδίδει τὸ χωρίο (*Περὶ τῶν ἐκλελοιπότων Χρηστηρίων*, 11 p. 415) ἐκλαμβάνει τὴν συνήθη γενεὰ στὴν πρώτη περίπτωσι, καὶ τὸν αἰῶνα (saeculum) στὴν δεύτερη (τὴν –μέγιστη– διάρκεια χρόνου ποὺ περιλαμβάνει μία ἀνθρώπινη ζωὴ). Ἐκτιμᾷ τὴν πρώτη στὰ 30, καὶ τὴν δεύτερη στὰ 108 ἔτη. (Γιὰ διάφορες ἐκτιμήσεις τοῦ διαστήματος τῆς «γενεᾶς» καὶ τοῦ «αἰῶνος» v. Censorinus, *de Die Natali*, XVII, 2 καὶ 4). Ὅπολογίζοντες μὲ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Πλουτάρχου, ἔχομε ἀντιστοίχως γιὰ τὴν ζωὴ τῶν Νυμφῶν 291.600 καὶ 1.049.760 ἔτη. (Ὕπηρχαν καὶ μερικοὶ ποὺ ἀσυνήθιστοι στὰ ἀνατολίζοντα ὑπέρογκα μεγέθη, ἐθεώρουν τὴν Ἡσιόδειο γενεὰ ὡς τὸν ἐνιαυτό, τὸν περιοδικὸ χρόνο φορᾶς τῶν καρπῶν τῆς γῆς. Οἱ συνήθεις ἐλληνικὲς ἐκτιμήσεις γιὰ τὴν διάρκεια τῆς κοσμικῆς περιόδου ἥταν τῆς τάξεως τῶν μυρίων ἔτῶν. Ὁ Cicero (*Hortensius* Fr. 35 Mueller. Cf. Tacitus, *Dialogus de Oratoribus*, XVI, 7), υἱοθετῶν τὸν ἀστρονομικὸ ὄρισμὸ (ποὺ παρέλαβε ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὁ Ausonius, *infra*) παρέχει διάρκεια 12.954 ἔτῶν. Ἀλλὰ τὸ χωρίο ἡσιόδειο ὅμιλεῖ περὶ γενεᾶς ἀνδρῶν, καὶ ὅρθως ὁ Πλούταρχος ἀπορρίπτει τὴν ἐκδοχὴν αὐτῆς). Ὁ Ausonius, *Elegarum Liber*, V (ὑπὸ τὸν τίτλο: *De aetatibus animantium: Hesiodion*) ἀποδίδει τὸ Ἡσιόδειο χωρίο (λογιζόμενος 96 ἔτη γιὰ τὸν αἰῶνα – διαβάζει «ἀνδρῶν γηράντων» στὸ Ἡσιόδειο κείμενο) καὶ ἐν συνεχείᾳ διαφοροποιεῖ τὴν κοσμικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν μεγίστη διάρκεια βίου τῶν ζώντων, τῶν θείων Νυμφῶν. Τὴν Κοσμικὴ περίοδο ὁρίζει ἀστρο-

νομικὰ ἀπὸ τὸν Cicero (ἐπαναγωγὴ τῶν πλανητῶν στὴν θέσι ποὺ εἶχαν κατὰ τὴν ἀρχὴν γενέσεως τοῦ Κόσμου - δὲν ἀπαιτεῖ σύμπτωσι στὸν αὐτὸν τόπο), καὶ δηλώνει ὅτι μόνο ὁ ὑπάτος Θεός, κύριος τοῦ Αἰῶνος, τὴν γνωρίζει. V. 9 sqq. :

*haec cohibet finis vivacia fata animantium.
cetera secreti novit deus arbiter aevi,
tempora quae Stilbon volvat, quae saecula Phaenon,
...
donec consumpto magnus qui dicitur anno
rursus in antiquum veniant vaga sidera cursum,
qualia disposita steterant ab origine mundi.*

‘Η ἀστρονομικὴ περιγραφὴ τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ συνάπτεται πρὸς τὰ Χαλδαϊκά. ‘Ο μόνος γνώστης τοῦ μυστικοῦ, deus arbiter aevi, εἶναι Στωϊκὸ στοιχεῖο. Τὸ διάστημα τῆς περιόδου, μεγαλύτερο τῆς μεγίστης διάρκειας ζωῆς ζώντος, μεγαλύτερο τοῦ τῶν 933.120 ἔτῶν (9.720 X 96), εὑρίσκεται στὴν τάξι μεγέθους τῆς κοσμικῆς περιόδου τοῦ Βηρώσσου καὶ τοῦ Διογένους τοῦ Βαβυλωνίου, καὶ τὴν προσεγγίζει. - Οἱ Στωϊκοὶ «συνοικείωνται» καὶ τὸν Ἡσίοδο βεβαίως μαζὶ μὲν ὅλους τοὺς ἀρχαίους ποιητὲς στὶς θεωρίες των, εἰδικὰ ὡς πρὸς τὸ χαρακτηριστικὸ δόγμα των, τὸ τῆς ἐκπυρώσεως· Πλούταρχος, Περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, XII p. 417F(= OF 250):... καὶ ὅρῳ τὴν Στωϊκὴν ἐκπύρωσιν ὥσπερ τὰ Ἡρακλείτον καὶ Ὁρφέως ἐπινεμομένην ἐπηοῦτω καὶ τὰ Ἡσιόδου καὶ συνεξάπτουσαν.

- [27] Fr. 28 SVF III p. 215. 22 = «Ἀέτιος», Diels, *Doxographi Graeci*, p. 364. ‘Η ἵδεα αὐτὴ τοῦ Διογένους προϋποθέτει ὅτι ἀγνοεῖται ὁ προσδιορισμὸς τοῦ Ἡρακλείτειου ἐνιαυτοῦ ἀπὸ τὸ διάστημα τῆς γενεᾶς καὶ τὴν θεωρουμένη διάρκεια τοῦ ἔτους (30 X 360, ὡς ἀνωτέρῳ). Θὰ μποροῦσε νὰ προταθῇ ὅτι κάποια σύγχυσις στὴν διοξιγραφικὴ παράδοσι εὑθύνεται γιὰ αὐτό, καὶ ὅτι στὴν πραγματικότητα ὁ Διογένης διώρθωσε τὴν Ἡρακλείτεια ἐκτίμησι τῆς διάρκειας τοῦ ἔτους ἀπὸ 360 εἰς 365 ἡμέρες, ὅπότε ἐκτιμοῦσε τὴν Μεγάλη Περίοδο εἰς 30 X 365 = 10.950 ἔτη. “Η θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ θεωρῇ ὁ Διογένης τὸν Ἡρακλείτειο ἐνιαυτὸ ὡς τὴν διάρκεια τῆς γενεᾶς, 30 ἔτη, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Ἡράκλειτος, ἀποκαλῶν τὸν (Σεληνιακὸ) μῆνα γενεά, ἀντεστοίχει τὴν σελη-

νιακή περίοδο πρὸς τὴν γενεά, ὡς ἀνθρώπινη περίοδο. (Μερικοὶ ἔξισωναν τὸν αἰῶνα, saeculum, μὲ 30 ἔτη· Censorinus de Die Natali XVII, 2). - Ἀλλὰ ἡ κοσμικὴ περίοδος εἶναι κατὰ πολὺ μείζων τῆς ἀνθρωπίνης. Οἱ συστοιχίες λειτουργοῦν ὡς ἔξης: 30 (29 1/2) ἡμέρες συνιστοῦν τὴν σεληνιακή περίοδο, τὸν μῆνα. 30 (29 1/2) ἔτη ἀποτελοῦν τὴν ἀνθρώπειο περίοδο, τὴν γενεά. 30 (29 1/2) γενεὲς ἐκλαμβανόμενες ὡς ἡμέρες συγκροτοῦν τὴν κοσμικὴ περίοδο, τὸν Μέγα Ἐνιαυτό, ὃ ὅποιος συνεπῶς περιλαμβάνει 360 τέτοιες ἡμέρες. "Ωστε τὸ πιθανώτερο εἶναι ἀπλῶς νὰ προσήγγιξε ὁ Διογένης, μὲ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἡρακλειτείου διάρκείας, τὶς Χαλδαϊκὲς ἐκτιμήσεις τοῦ Βηρώσσου περὶ τοῦ Μεγάλου Ἐνιαυτοῦ. Εὑρέθη ἀνωτέρῳ ὅτι ἡ Βηρωσσικὴ περίοδος ἀπὸ κοσμικῆς ἀρχῆς εἰς Κατακλυσμὸν καὶ ἔξ αὐτοῦ εἰς Κοσμικὸν τέλος εἶναι περίπου $2 \times 2.115.000 = 4.230.000$ ἔτη. Καθὼς ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι κατὰ προσέγγισι ὁ Βηρωσσικός, ἡ Διογένειος διάρκεια τῶν 3.940.000 ἔτῶν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς (ἐπιχειρουμένη τουλάχιστον) ἔξισωσις. Ὁπωσδήποτε ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς τάξιν μεγέθους, 4.000.000 ἔτη.

- [28] Ἡ σπερματικὴ γένεσις τοῦ Κόσμου ἐτονίζετο εἰς τὴν Ἡλιουπολιτικὴν Αἴγυπτιακὴν Θεολογίαν. Ὁ Atum ὑφίσταται στὴν ἀρχὴ τοῦ Χρόνου καὶ τῶν πραγμάτων, ὡς ὁ πρωτόλοφος ἀναδυόμενος ἐκ τῶν ἀρχεγόνων Ὅδατων, ὁ κοσμικὸς Φαλλός. Αὐτογονιμοποιεῖται καταπίνων τὸ σπέρμα του, καὶ ἔτσι ἀπογεννᾶται ἐκ τοῦ στόματος τὸ πρῶτο ζεῦγος καὶ ἡ πρώτη ἀντίθεσις, ἀπὸ τὴν ὁποίᾳ παράγεται σύμπας ὁ Κόσμος: ὁ Schu (θεός τοῦ Ἀέρος καὶ τοῦ Πνεύματος) καὶ ἡ Tefnut (θεὰ τῆς πρωταρχικῆς Ὕγρότητος). V. H. Bonnet, *Reallexikon der Agyptischen Religionsgeschichte*, s. vv. Atum (p. 71b), Schu (p. 685a) καὶ Tefnut (p. 771a). - Παράλληλος εἶναι ἡ ἐκσπερμάτωσις τοῦ Χρόνου στὸν Φερεκύδη, ἀπὸ τὴν ὁποίᾳ δημιουργεῖται πῦρ, πνεῦμα καὶ ὕδωρ (7 A 8 DK, cf. A 5. Cf. A. L. Pierris, *Origin etc.*, ed. cit. n. 44 καὶ 100). Ὁ ὅμβρος ἀθέσφατος στὰ Ὀρφικὰ (OF 84) εἶναι ἐπίσης σπερματικῆς φύσεως, γεννητικῆς τῶν πάντων.